

Rz-1906

Gratis.

VÁLASZ

A KASSAI KÖZSÉGI ISKOLÁK TISZTELT TANÍTÓI KARÁNAK

A SZERZŐHÖZ INTÉZETT KÉRDÉSRE,

MELYET

KASSA SZ. KIRÁLYI VÁROS MÉLYEN TISZTELT POLGÁRAINAK

ÉS

KÖZSÉGI ISKOLAI SZÉKÉNEK NAGYBECSÜ FIGYELMÉBE

TISZTELETTEL AJÁNL

RÉPÁSZKY JÓZSEF

tanár, mint a „Kath. Világ” szerkesztője

KASSÁN,

NYOM. A „PANNONIA”-KÖNYVNYOMDA- ÉS KIADÓ-RÉSZVÉNYTÁRSASÁGNÁL.

1874.

Ms. A. 9.2. 241.

VÁLASZ

A KASSAI KÖZSÉGI ISKOLÁK TISZTELT TANITÓI KARÁNAK

A SZERZŐHÖZ INTÉZETT KÉRDÉSRE,

MELYET

KASSA SZ. KIRÁLYI VÁROS MÉLYEN TISZTELT POLGÁRAINAK

ÉS

KÖZSÉGI ISKOLAI SZÉKÉNEK NAGYBECSÜ FIGYELMÉBE

TISZTELETTEL AJÁNL

RÉPÁSZKY JÓZSEF

tanár, mint a „Kath. Világ” szerkesztője.

KASSÁN,

NYOM. A „PANNONIA”-KÖNYVNYOMDA- ÉS KIADÓ-RÉSZVÉNYTÁRSASÁGNÁL.

1874.

444
Y. c. 241.

373.2 (437.641) :2

Kuše mestr
skubstr

škafy

na' bošimtro

gucovanie

M. hrs

Rev. 77

Rev. 1988

KRAJSKA KNIŽNICA - KOŠICE

Prír. č.

4690/970

Cena Kčs

8.-

Sign.

RZ - 1906

Odb. zn.

K

Kassán, 1874. ápril 2.

Uraim !

Az általam kiadott és szerkesztett „Katholikus Világ“ című, tudományos és társadalmi havi közlőny márciusi füzetének 167-ik lapján: „A pogányság uj harca a kereszténység ellen“ feliratú cikkemben többi között ezek is foglaltatnak:

„Amit Magyarországon a kath. iskolákkal 1868 óta csináltak és csinálnak, az égbekiáltó bűn. Városainkban a kath. iskolákat elközösítik, a protestánsokéit és zsidókéit az illető vallásfelekezetek kezén meghagyják. Elközösítik pedig a kath. iskolákat, nem mintha azok rosszabbak volnának a többiekénél, vagy mintha az elközösítésre szükség volna, hanem elközösítik egyszerűen azért, hogy a kath. egyházat azokból kidobják. Pedig ez iskolák az elközösítés által nem válnak jobbakká, sőt gyakran rosszabbak lesznek, mint ez egy felsőmagyarországi sz. kir. városban történt, melynek közös iskoláiban oly egyének alkalmaztattak tanítóknak, akik nemcsak sans gêne, nyíltan hirdetik atheismusokat, hanem még a socialis forradalom terjesztőiül is szegődtek.“

Cikkemnek e szavait az „Abauj-kassai Közlöny“ március 26-iki számában közölte; de a fönnebbi bekezdésnek zárszavait, melyek így hangzanak: „Mit várhatnak majd a szülők az ily tanítók által iskolázott gyermekeikből? Mit várhat a haza az ott serdülő nemzedéktől?“ — kihagyni jónak látta.

E közlemény által a kassai községi tanító urak testülete — ámbár cikkemben sem a város, sem személy megnevezve nincsen — nem tudom minő körülmény következtében, valamikép sértve érezte magát s engem a mai (április 2-iki) „Abauj-kassai Közlöny“-ben nyilvánosan felhív, hogy nyilatkozzam: vajjon a kérdéses cikkben szabad kir. Kassa városát értettem-e, vagy sem? — s ha igen, nevezem meg a személyeket is, kik ellen cikkem szavai intézvék.

Cikkem sem várost, sem személyt meg nem nevezvén, nem hiszem, hogy a kassai községi iskolák tisztelt tanítói karának joga lenne engemet kérdőre vonni. De, hogy a tanítói testület — mint ilyen — iránti nagyrabecsülésemet tanusítsam, hajlandó vagyok e kérdésre felelni. És mivel a dolog természeténél fogva, ily kényes kérdésre, motivált feleletnek kell következni, igen természetes, miszerint, ha válaszolni akarok, kimerítően kell válaszolnom.

Teszem ezt most, nem ugyan oly kimerítően, amint óhajtanám, de mégis, amennyire sok elfoglaltságom ezt tennem engedi.

Egyúttal köszönetemet nyilvánítom a kassai községi t. tanítók testületének, nemcsak azért, hogy e dolgot, melyből — reméllem — a közügynek haszna lesz, a nyilvánosság elé hozta; de azért is, mivel jelen feleletemet nevezetesen megkönnyítette azáltal is, hogy épen e testület, cikkem szavai által, némileg érintve érzi magát s így önkénytelenül is mintegy beismeri: miszerint — különben tiszteletreméltó — testületében is találkozhatnak oly kelletlen elem, melyre cikkem némely szavai talán alkalmazhatók.

Az interpelláló tanító urak különösen e szavaimat veszik zokon: „Pedig ez iskolák az elközösítés által nem válnak jobbakká, sőt gyakran rosszabbak lesznek, mint ez egy felsőmagyarországi sz. kir. városban történt, melynek közös iskoláiban oly egyének is alkalmaztattak tanítókul, kik nemcsak sans gêne, nyíltan hirdetik atheismusokat, hanem még a socialis forradalom terjesztőiül is szegődtek.“

E szavakban, a tisztelt tanítói kar szerint, kettős vád foglaltatik: egy személyi és egy dologi.

Én ezt készségesen beismerem, s ámbár a tanító uraknak leginkább csak a személyi vád látszik nehezökre esni, én mindazonáltal nemcsak ez utóbbira, de az előbb említett dologira is fogok felelni. Ezáltal nemcsak azon uraknak, kikre vádam nem eshetik, igazságot akarok szolgáltatni; hanem ezenkívül még egy magasabb elvi igazságnak is védelmére kelni, óhajtván ezáltal nemcsak a tanító uraknak, de a szülőknek és az egész társadalomnak „jó szolgálatot“ tenni.

Ezeket előrebocsátván, ezennel tiszteletteljesen kijelentem, miszerint akkor, midőn cikkem ama szavait: „Pedig ez iskolák az elközösítés által nem válnak jobbakká, sőt gyakran rosszabbak lesznek“ — irtam, szemeim előtt, általán véve, ugyan, minden elközösített iskola, tüzetesen pedig szabad kir. Kassa városának iskolai állapota is lebegett. Midőn pedig ama

szavaimat irtam, melyekben, a tanító urak véleménye szerint, személyi vád foglaltatik, akkor egyes egyedül a kassai viszonyokra gondoltam.

Hogy pedig állításaim igazak, azonnal be is fogom bizonyítani.

És pedig felelek először a személyi kérdésre; azután pedig átmegyek a dologi kérdésre.

I.

Én csak elvekért szeretek harcolni: a személyek elleni harcot gyűlölöm. Ha valamely elvnek helyes voltáról és jogosultságáról meggyőződtem, azt, mint igazságot, a társadalom javára védelmezni kötelességemnek tartom: mert az igazságot védelmezni, minden embernek ugyan, de a papnak — kettős kötelessége. Személyek ellen harcolni nem szeretek. Hol azonban akár egy, akár több személy hamis elveket terjesztenek, és a hamis, vagy a társadalomra nézve veszélyes elvek elleni harcomban az azokat terjesztő személy, vagy személyek ellen is kénytelen vagyok harcolni, azt mindig kimélettel, s míg csak lehet, általánosságban teszem. Mert azt hiszem, hogy aki bűnös, megért engemet; aki pedig nem bűnös, nem fogja szavaimat magára vonatkoztatni. Ebben XIV. Lajos francia király példáját követem, aki egy alkalommal azt mondá a híres egyházi szónoknak, Bossuet-nak: „Uram! ne mutasson beszédeiben oly világosan reám, ami az enyém, azt majd kivesszem belőlük“. — „Kath. Világ“ című lapomban tehát én is, midőn személyről van szó, csak általánosságban szoktam beszélni.

De mivel a t. tanító urak kívánják a személy megnevezését, kénytelen vagyok nyilvánosan megnevezni azt, kire — mint a tanügy terén veszélyes individuumra — a közönség figyelmét akartam irányozni.

A kassai iskoláknál van alkalmazva oly egyén is, „aki nem csak sans-gène, nyíltan hirdeti atheismusát, hanem még a socialis forradalom terjesztőjéül is szegődött“.

Ezen állításomat nem vonom vissza, hanem újra ismétlem, hogy ezen sajnálatraméltó eltévelyedett egyén Mártonfy Márton úr, a kassai polgári iskolának tanítója, s mint ilyen, a kassai néptanítók testületének tagja.

Hogy a „Kath. Világ“-ban az illető kitétel többes számban fordul elő, az lényegtelen; mert az irányi alak, retorikai figura,

minőt az életben, midőn általánosságban és szónoki modorban szólunk, számtalanszor használunk, midőn bizonyos meghatározott szám, vagy egység helyett is, a legtöbbet használjuk, mint pl. midőn mondjuk: voltak Cicero, voltak Demosthenesek, holott mindenki tudja, hogy csak egy Cicero és egy Demosthenes volt. De minek is magyarázom ezt, hiszen az interpelláló urak, ezt épen oly jól tudják, mint én. Különbösen is mindenki legilletékesebb magyarázója saját szavainak, tehát én is. Én a főbbi kifejezés alatt Mártonfy Márton urat akartam érteni és senkit mást. S nagy szerencsétlenségnek tartom én s velem számtalan mások, valószínűleg maguk a tanító urak is, azt, hogy szabad kir. Kassa városának tanítói testületében találkozok egy oly eltévelyedett egyén is, aki annyira elvakított, hogy nyíltan meri hirdetni atheismusát és a socialis forradalmat.

Hogy pedig Mártonfy Márton úr nyíltan hirdeti az atheismust és a socialis forradalmat is, kérdem: kell-e erre Kassán bizonyíték? Van-e csak egy értelmes polgára a városnak, aki ezt nem tudná? Hiszen! kicsoda az Kassán, aki nem ismerné a „Haladás“-t, ama szennyos lapot, mely vakmerő gonoszsággal neki szokott rontani mindennek, ami a romlatlan és vallásos kebelrel bíró polgár előtt szent és nemes? Ama lapot, mely előtt nincs tekintély, erkölcs, becsület, melyet ez magához a sárba le nem rántana? Ama lapot, mely beszenyezi a kezet, amely hozzá nyúl, és a házban, hová betolakodik, megfertőzteti a levegőt! És e botrányos, gonosz irányú lapnak, mely Kassa városa szerencsétlenségére, derék városunkban, képviseli ama piszkos irodalmat, mely ellen, amerikai módra talán csak bothoz, vagy megvetéshez legtanácsosabb folyamodni, hogy annak megtámadásai ellen, a becsületes ember magát megvédhesse: mivel Magyarországnak összes esküdtszékei is alig volnának elegendők arra, hogy, az ily irodalom által, becsületökben megtámadott honpolgárokat megvédhessék. Utalok csak pl. bizonyos cikkekre, melyekben egy görög szert. hazafias püspök személye a sárba rántatik. És egy ilyennemű ujságlapnak tulajdonosa és szerkesztője Mártonfy Márton úr, a kassai polgári iskola tanítója.

Mi nem hiszszük, hogy Mártonfy Márton úr, e laptulajdonosi és szerkesztői minősége szabad kir. Kassa városi iskolaszékének tudtával és beleegyezésével történhetett volna: mert sokkal magasabb véleménynyel vagyunk ama férfiak iránt, kik e szék tagjai, semhogy csak föl is tehattuk volna rólok azt, hogy megen-

gednék, miszerint egy az ő hatóságuk alatt álló városi tanító, egy, a közerkölesi érzetet ily nyomorult módon sértő, piszoklapot kiadni és szerkeszteni merjen; — mert egy ily lap kiadása és szerkesztése a polgári iskola tanítójának állásával egyáltalában össze nem fér.

Igen! eltekintve attól, hogy Mártonfy Márton úr, a maga lapjában, számos általa írt, vagy, ha mások által írott, de általa minden ellenészrevétel nélkül, tehát beleegyezésével és helyeslésével lapjába fölvelt cikkekben, mint pl. „Reformáljuk az egyházat.“ — „IX-ik Pius államesinyje.“ — „Lengyelország utolsó helytartója“-féle cikkekben izgat a vallás és annak szolgálai ellen. A „Legenda az Istenről“ című versben s több más általa közlött költeményben, lázít a kath. egyház ellen és az erkölcsi érzetet durván sértő istentelenségeket közöl. Eltekintve, mondom, mindezekről, „Cosmopolitismus“ (helyesen írva: Kosmopolitismus) című cikkében nyilván hirdeti az atheismust. Mert mi is az atheismus? Atheismus annyi, mint istentagadás. Aki az Isten létét tagadja, vagy kétségbevonja; aki a személyes Isten létét (pantheistikus módra) tagadja; aki a materialismusnak hódolván, a szellem létét és a lélek halhatatlanságát tagadja, vagy mindezeket kétségbe vonja: az mind atheus, azaz: istentagadó. S aki eme veszélyes tanokat nyilván hirdeti, az nyilván hirdeti az istentagadást, vagyis az atheismust. Olvasni kell csak a „Haladás“-ban megjelent „Cosmopolitismus“ feliratú cikket s mindenki, akinek a vallás-philosophiájáról csak némi csekély fogalma van, kénytelen lesz megvallani, miszerint Mártonfy úr, e cikkében, nyíltan hirdeti az atheismust.

Lehet, hogy a kereskedőnek, az iparosnak, az üzlet emberének figyelmét kikerüli az ily vallásbölcselemi dolog; de aki a vallás kérdéseivel, vagy bölcészettel foglalkozik, az tudja: miszerint Isten létének tagadása, közvetlen, vagy közvetett kétségbevonása atheismus, istentagadás és — mint ilyen — merény a társadalmi rend alapjai ellen. A pogány görögök, kiknek miveltségi állapotát oly sokszor emlegetik a tudósok, Sokratest halálra ítélték, mivel azt hitték róla, hogy tagadja Isten létét. A római pogányok, többi között, azért is üldözték s tüzzel vassal pusztították az első keresztényeket, mivel a birodalom elleni vétségnek tartották azt, hogy ezek (t. i. a keresztények) nem hisznek a pogány istenekben. Ma azt mondják: szabad mindenkinek hinni, vagy nem hinni, amit akar. De aki egy oly társadalomban, melynek polgárai hisz-

nek egy Istenben, gyermektanítói és nevelői szerepre vállalkozik, annak nem szabad egy oly lapban, mely a gyermekek kezébe is kerülhet, oly tanokat írni, melyek Isten létét tagadják, vagy kétségbe vonják. — És ez a Mártonfy úr, aki ilyeket ír s nyomtat, oktatja a kassai polgárok gyermekeit, kik mindnyájan, legyenek azok bár katolikusok, protestánsok, vagy zsidók, szülőikkel együtt, mindnyájan hisznek egy élő Istenben, és a lélek halhatatlanságában!

Olvassa el a kassai községi iskolák tanítókara a „Haladás” mind ama számain, melyeken Mártonfy Márton úr, mint szerkesztő, neve áll. Olvassa el csak az ez évi ápr. 5-iki szám vezércikkét! és mondja meg: méltó-e az ott hirdetett elveket valló ember arra, hogy egy, az élő Istenben, hívő nép gyermekeinek tanítója legyen?!

Tanító urak! Itt nem személyről, itt elvekről van szó. Mi az embert sajnáljuk, mert eltévedett; de elveit, miket nyíltan hirdet s mely elvek kárhozatosak, hamisak, veszélyesek, kárhóztatjuk és ostorozzuk nyíltan itt, és kárhóztatni fogjuk mindenütt. Ugyan, mondják meg Önök nekem: biznák-e gyermekeiket, szivök reményeit, aggságuk gyámolait egy oly tanítóra, aki a Mártonfy uréhoz hasonló elveket nyíltan hirdeti. Én nem hiszem, hogy szivök megnyugodnék, ha gyermekeiket, ily elveket valló férfiak kezében lenni tudnák! Itt tehát föl kell világosítani az egy élő Istenben még hívő polgárokat és szülőket. És bárki legyen az, ha történetesen katolikus pap is, aki az oly súlyos visszaélésekre fölhívja a közönség figyelmét, az nem érdemli meg a tanítói kar apprehenzióját, hanem a jóra való szülők és a józanul gondolkozó polgárok hálájára méltó!

Mert kell-e, Önök előtt, fejtegetnem ama befolyásoknak az egész életre való kihatását, melyeknek a gyermek az iskolában ki van téve? S vajjon a tanító más elveket vall-e az iskolában és más elveket az iskolán kívül? És jaj a gyermeknek, a szülőknek és a társadalomnak, ha a kiskorú gyermek is már a „Haladás”-éihez hasonló tanokat hall; vagy ha nem is hallja az iskolában, de tanítójának neve alatt azokat másutt hirdettetni látja. Olvassák el Önök „Kath. Világ”-om áprilisi füzetének 253-ik lapján levő: „Agassiz tanár és az amerikai felekezetnélküli állami iskolák”-feliratú cikkeket; ebből is merithetnek tanulságot, mily óvatosan kell eljárni a tanítónak, hogy a reábizottak jövője ne veszélyeztessék.

Azt mondám továbbá Mártonfy Márton urról, hogy a socialis, azaz, társadalmi forradalom terjesztői közé szegődött.

Ime! itt a bizonyíték reá. A „Haladás“ 1873-ik évi sept. 29-étől kezdve megjelent számainak majdnem mindegyikében vannak lázítások a társadalom világi, vagy egyházi rendje ellen; az 1873-ik évi dec. 21-iki számában pedig szóról szóra ezeket mondja: „Azt is tudjuk, hogy a hatás ellenhatást fog szülni, **de a társadalmi forradalom mindig előnnyel jár** stb.“

Hát nem nyilvános terjesztése-e ez a társadalmi (socialis) forradalomnak, ha azt mondja valaki, hogy „a társadalmi forradalom mindig előnnyel jár?“

Elhallgatom a „Politikai szemle“ — az „Omnia venalia“, — a „Misera plebs“ — a „Menjetek és kövessétek példáját“ — a „Rákóczy és Brankovics“-feliratú vers, — a „Hannibal ante portas“, a — „Legdrágább kormány“-féle stb. stb. cikkeket, melyekben felforgató elvek védetnek s hivatkozás történik arra, hogy ily körülmények között Franciaországban a nép már föllázadott volna stb. — Csak az 1874-iki 7-ik számot említem, melyben egy levél van a „Haladás“ szerkesztőségéhez s e levélben szóról szóra ezek állanak: „Nem-e nektek Felső-magyarország ellenzéki magyar közlönyeinek volna-e feladatotok, saját vidéketek területén megindítani azon mozgalmat, melynek teremtői vagytok, melyet helyeselték nemcsak ti, hanem országos lapjaink is? — (Itt csak ez a kérdés: melyek azon lapok?)

Avvagy tőlünk, vidéki elvbarátaiktól várjátok a kezdeményezést? Az lehetetlen! Nehéz viszonyaink közepette már az is áldozat tőlünk, hogy magán ügyeinken kívül egyébbel is foglalkozunk!

De különben is Felsőmagyarország központja Kassa, és minden e vidékre vonatkozó nagyszabású actionak onnan kell kiindulnia.

Fel tehát nemes barátim a tette! Azt, mit annyiszor oly hévvel és önérzetesen, baráti körben megbeszéltünk, és mit szabadelvű lapjaitok oly önfeláldozóan hirdettek: iparkodjatok a gyakorlati életben érvényre juttatni!

Lehet, hogy jóakarátotok hajótörést fog szenvedni: de ha erre gondolok, önkénytelenül eszembe jut azon francia történetíró okoskodása, ki többek között azt írta, hogy: „a nemzetek ösztönszerűleg irtóznak a forradalomtól s az nálok min-

dig a végső kétségbeesés szüleménye, de olyankor épen azért mert önvédelem, teljesen jogosult."

Ezen levél a felsőmagyarországi ellenzéki szövetségről szól ugyan, de mit akar a francia íróból merített „teljesen jogosult forradalom” az ellenzéki szövetséggel?

E levelet nem Mártonfy Márton írta; de lapjában, melynek ő a tulajdonosa és szerkesztője, ciceró betűkkel közli, semmi ellenészrevételt nem teszen reá: tehát ugyanezen véleményt osztja ő is. — A „Haladás” ugyane számában ez iratik Ungvárról: „De hová irok? A „Haladás”-ba! Mi a „Haladás”? Ellenségei azt állítják, hogy forradalmi lap!” — Tehát nemcsak én állítom, hogy a „Haladás”-ban forradalmi elvek terjesztetnek, de állítják — az ungvári levél szerint — mások is. Minthogy pedig e lapnak, mely mások szerint is forradalmi lap, tulajdonosa és szerkesztője Mártonfy Márton; ugyanaz, aki egyszersmind a kassai polgári iskolának egyik tanítója, aki fönnebb nyíltan azt is írta, vagy ellenészrevétel nélkül közölte, hogy „a társadalmi forradalom mindig előnnyel jár,” ezért cikkemben az igazsághoz hiven mondhattam azt, hogy oly tanító is alkalmaztatik, aki a socialis forradalom terjesztőjéül szegődött.

Ennyit a személyi kérdésre.

Én jószántomból tartózkodtam volna ezeket előhozni; de a kassai községi iskolák tanítói testülete által nyilatkozatra szólítottván, kötelességemnek tartottam, minden fentartás és félelem nélkül, férfiasan és nyíltan kijelenteni, kit értettem, midőn azt irtam, hogy oly egyének is alkalmaztatnak tanítókul, akik nyíltan hirdetik az atheismust és a socialis forradalom terjesztői közé szegődtek.

Jól tudom, miszerint a „Haladás” szerkesztője, az ő ismeretes fegyvereivel, harcra fog ellenem kelni, hiszen úgy is már megfenyegetett avval, miszerint „oly vihart zúdit a nyakam közé, hogy összes munkatársaim sem lesznek képesek megvédeni.” Erre csak azt mondom: ha a törvény és munkatársaim meg nem védenek, majd csak megvéd az, akiről írva vagyon a 26-ik zsoltárban: „Az Úr világosságom és szabadulásom, kitől féljek? Az Úr életem oltalmazója, kitől remegjek? Midőn ellenem közelednek a gonoszok, hogy egyék husomat, ellenségeim, kik engem szorongatnak, magok meggyengülnek és elesnek.”

Én Istenben bizom s a jogot, igazságot és jó erkölcsöt védve, nemcsak Mártonfy Márton úrtól, de az egész világ ellenséges

megrohanásaitól sem ijedek meg s igen csalódik, aki azt hiszi, hogy, a nálunk is divatba jönni kezdő jakobinusi terrorizmus által, képes lesz engem az igazság kimondásától visszariasztani.

És most átmegyek a d o l o g i kérdésre.

II.

„Kath. Világ“ című folyóiratomban azt irtam: „pedig ez iskolák az elközösítés által nem válnak jobbakká, sőt gyakran rosszabbak lesznek, mint ez egy felsőmagyarországi szab. kir. városban történt stb.“

Uraim! Nekem, Önöknek és mindenkinek, akinek a népiskola célja-eszközei- és feladatáról helyes fogalma van, ez a meggyőződésünk, kell, hogy ez legyen meggyőződésünk: miszerint nem egy, de minden elközösített népiskola rosszabb, mint a vele egyforma tanerőkkel rendelkező és jól vezetett, leginkább pedig keresztény, felekezeti iskola. Ezt Önök igen jól tudják; tudniok kell, mert sokan vannak testületek kebelében olyanok, kik a nevelészet tudomány magaslatán állanak, kik a népnevelés terén gazdag tapasztalatokat szereztek maguknak s ha ezt, tudva, még sem vallják meg nyilvánosan, engedjék kimondanom, miszerint ezt csak a helyzet kényszerűségénél fogva teszik.

Én e tekintetben szerencsésebb helyzetben vagyok, mint Önök. Nekem nem kell attól tartanom, hogy meggyőződésem nyílt kifejezése miatt valamely hatalmas s állásommal rendelkező pártfogóm haragját vonom árva fejemre, ezért kimondom nyíltan, miszerint: minden, vallásfelekezeti jellegéből kiforgatott, vagyis elközösített iskola rosszabb, és céljának kevésbé felel meg, mint a vele egyforma tanerőkkel ellátott és jól vezetett felekezeti iskola: tehát a szabad kir. Kassa városi iskola is, az elközösítés után, rosszabb, mint volt az elközösítés előtt. Aki, az általam itt főnebb kimondott elvet tagadná, tagadásával csak azt bizonyítaná be, miszerint az iskolai és népnevelési ügyekben teljesen járatlan s annyit ért az iskolához, mint a hajdú a harangöntéshez.

Nem akarom fürkészni: miért? és miként? közösítetttek el Kassán a katolikus iskolák; ez nem tartozik hozzám. Én csak a ténynél maradok, mely előttem áll s e tény a következő:

Kassán lakik:

róm. s gör. kath.	ágost. h.	helv. v.	mózes v.	g. kel.
17169;	1557;	825;	2178;	10.

Ezelőtt voltak Kassán katolikus, ágostai, helvét. v. és zsidó népiskolák. Ma vannak ágostai, helvét. v. és zsidó népiskolák; a katolikus iskolák Kassán eltűntek a földszínéről s helyettük vannak most felekezetenküli községi iskolák. Minden tehát a réginél maradt, csak a 17169 katolikusnak nincsen iskolája. Ez tény, mely ellen semmi okoskodás nem használ.

Hogyan? Oly rosszak valának talán a kassai katolikus iskolák, hogy azokra az 1868-iki 38-ik t. cikk elközösítési rendszabályait alkalmazni kellett? Szó sincs róla! A kassai kath. iskolák jók voltak, mintaszerű iskolák voltak, jóságuk híre az egész országban ismeretes vala. Erről tanuskodnak a kormányhoz beadott tanfelügyelői jelentések is. Miért közösítették el tehát ezen iskolák?

Az 1868-iki 38-ik t. cikk olyan, hogy, ha valakinek kedve és elég erős akarata van az ország minden felekezeti iskoláját elközösíteni, azt, e törvény erejénél fogva megteheti s még — ami mai nap igen sokra becsültetik — bizonyos körökben roppant nagy dicsőséget is fog aratni vele. Ez mainap hazánkban igen jutalmazó fáradság lévén, nem csoda dolog, hogy sokan a lelkiismeret, jog és méltányosság elavult fogalmait tekinteten kívül hagyván, a dicsőség könnyű útjára térnek. A nevezett törvény kedvez mindenkinek, aki az elközösítés fáradságát, akár olesó dicsőségszomból, akár holmi anyagi hasznokért, magára veszi és a tág keretű törvény magyarázatában — kellő ügyességgel bír. Miként is nem lehetett volna tehát Kassán, hol oly sok értelmiség van, módot és a nevezett kantsouk törvényben paragrafust találni, a volt katolikus iskolák elközösítésére, és arra, hogy az 17169 katolikus iskolájától megfosztassék? E műtét tehát — némelyek véleménye szerint — alkalmasint törvényesen történt. De hiszen mondtuk már, hogy e törvény erejénél fogva az ország minden iskoláit lehet közöseknek nyilvánítani. De vajjon igazságosan és méltányosan történt-e a kassai kath. iskolák elközösítése — ezt nem akarjuk itt megítélni. Mi csak a ténynél maradunk.

Sőt hajlandók vagyunk még azt is megengedni, hogy a néhány férfiú, aki Kassán a kath. iskolák elközösítését keresztül vitte, eme tettében — eltekintve az igazságtalanságtól melyet a katolikusokon elkövettek — a legjobb szándéktól vezéreltetett. Elhiszszük, hogy az iskolák elközösítése által helyben a népnevelés állapotán segíthetni véltek. De más kérdés az: vajjon el van-e érve az ama néhány férfiú által elérni szándékolt cél? Javult-e ezáltal Kassán a népnevelés állapota, avagy sem?

Mert tudva levő dolog, hogy a legjobb akarattól a sikerhez még igen hosszú az út, s gyakran a legjobb szándék is, a dolog természetete, vagy egyéb, számításán kívül hagyott, körülmények miatt, dugába dől és a várt eredmény helyett, épen ennek ellenkezője éretik el.

Mi úgy vagyunk meggyőződve, hogy a katolikus iskolák elközösítése által Kassán a népnevelés ügye nemcsak elő nem segítettett, de még hátrább vettetett, azaz: az iskolai állapotok nemcsak nem javultak, de tényleg rosszabbodtak. Ne méltóztassanak engem félreérteni. Nem azt akarom ezáltal mondani, mintha talán a tanítói testületet általán véve, kötelességmulasztásról, vagy bármiről is vádolni akarnám. Távol legyen ez tőlem. Én a tételt általánosan állítom fel és azt mondom: minden községi iskola, mely az 1868-iki 38-ik t. cikk idevágó intézkedései alapján közössé, tehát a törvény rendelkezései szerint határozottan vallásnélkülivé alakul, rosszabb, mint az oly vallásfelekezeti iskola, mely az előbbbenivel egyforma tanerőkkel, taneszközökkel és vezetéssel bír.

A „vallásnélküli“ közös népiskola mindig rosszabb a jó felekezeti iskolánál, mert hiányzik benne a nevelésnek egyetlen eszköze a vallás. Ez hiányzik a kassai közös népiskolában is, ezért ezen iskola nem felelhet meg ama célnak, mely a népiskolának egyedüli hivatása. Ezért nemcsak rosszabb most ez iskola, mint akkor volt, midőn kath. felekezeti jelleggel birt; de annyira rossz, hogy egészen haszonvehetetlen, mert a népiskola elé kitűzött célnak épenséggel meg nem felel.

~~~~~

Ugyanis: mi a népiskola célja? E tárgyról — mint Önök tudják — sokat irtak és sokat civódtak az emberek. Ma azonban, e kérdés iránt, a világ leghíresebb tanférfiainál már csak egy vélemény uralkodik. Európa és Amerika legjelesebb tanférfiái meg egyeznek abban, hogy a népiskola oly intézmény, melynek célja az ifju nemzedéket nemcsak oktatni, hanem nevelni is. A népiskolának célja az egész embert képezni, tehát nemcsak annak értelmi tehetségét ébresztetni és ápolni, hanem a kedélyt, az akaratot, szóval a szívet is nemesíteni. A népiskola feladata: **a gyermeket oktatva nevelni és nevelve oktatni.** Harnisch, Pestalozzinak egyik híres ta-

nitványa, azt mondja (lásd: Kellner, *Volkschulfrage* 5. Aufl. 56. l.): „A népiskolának nem az a feladata, hogy a gyermeket tudóssá, vagy csupán csak gondolkodóvá tegye, hanem az a feladata, hogy tanítványát a tett emberévé képezze; ezért népiskolában a gyermeket szoktatni kell inkább, mint oktatni, arra kell őt képesíteni, hogy inkább végrehajtani tudjon szükséges dolgokat, mint kigondolni kevésbbé szükségesekeket.“ És a német kormány- és iskolatanácsos Kellner a népiskola célját abban találja, hogy „benne a gyermekek jövődöbeli munkás életre, az egyházi és világi társadalmi hivatásukra, előképeztessenek.“ Ezért minden, hivatását jól értő, tanférfiú egyhangulag azt követeli, „hogy a népiskolában való tanítás nem csak oktató, hanem nevelő is legyen.“ Csupa protestans tekintélyekre hivatkozunk. Igy Ziller, lipesei tanár, (*Grundlegung zur Lehre vom erziehenden Unterricht*) azt követeli, „hogy ama iskolák, melyek nem szakiskolák, mindig nevelő intézetek is legyenek.“ — C. L. Roth (*Schriften pädagog. u. biograph.* Zuhälter I. 6. l.) azt bizonyítja, hogy — miután mindenki nem lehet tudós, de mindenkinek embernek kell lenni — „a népiskolában a nevelést az oktatástól elválasztani nem lehet.“ — A bádeni új népiskolai törvény indokai között, többi közt, ez is foglaltatik: „a népiskolára nézve legfontosabb a nevelészetilem, s emiatt ott a nevelés az oktatástól elválaszthatlan.“ — G. Fröhlich, rektor szerint: „a népiskola csak akkor felelhet meg céljának, ha abban a tanító nemcsak oktatja, hanem a szó teljes értelmében neveli is a gyermeket.“ — Humboldt Sándor 1853-ban írja: „Az egész élet képtelenség, ha nem tudjuk minek vagyunk itt, de ez a legmélyebb gondolkodó előtt is rejtély marad.“ Tehát a lét titkainak földerítésére és arra, hogy az élet képtelenség ne legyen, az emberi ész tehetségein kívül még másra (t. i. a vallásra) is van szükség. — Dietrich pedig maga megvallja: „Valóban kevesebb súlyt kell arra fektetni, mennyit tud az ember, mint arra, mikép van nevelve. Ezt a mai iskolákban elfeledék (a közös, vallásnélküli iskolákban) sőt erre nem is figyelnek. Egy ily iskolának eredményei bizonyos széphangzású szóvirágokkal magasztaltatnak, de a nevelészetilem, mely a legfontosabb, rendszeren csak mellékes dolognak vétetik azokban.“

A nevelés tehát oly elmaradhatlan föltétele a népiskolának,

mely nélkül ez, céljának meg nem felelő, haszontalan intézmény, mely többet ront mint épít, többet árt mint használ a társadalomnak. Ismeretes a híres Wellington ide vágó nyilatkozata, aki ugyan nem volt tanító, hanem hadvezér, de mint praktikus ember ismerte az életet és az embereket; ő e tárgyra vonatkozólag így szól: „Az oktatásról nincs itéletem, de annyit mondok, ha a gyermeket nem nevelitek a vallásban és jó erkölcsben, ti vagytok annak oka, hogy ha a jövőben a világban annyival több ügyes gazember lesz.“

Ha tehát a legtekintélyesebb protestans tanférfiak is — a katolikus férfiakat, kiknek száma légio, itt nem is említjük — oly nagy fontosságot tulajdonítanak a népiskolákban a nevelésnek, úgy hiszem, a kassai községi tanító urak is elismerendik, hogy a pusztá oktatással nem lehet beérni, hanem, hogy a népiskolában a gyermekeket még nevelni is szükséges.

A nevelés alatt értjük a nagykoruaknak ama befolyását a kiskorúakra, mely mind ama vallásos, erkölcsi, értelmi s physikai erőket és képességeket, amelyek a gyermek emberi lényegét képezik, idomítja, fejleszti, megerősíti és nemesíti, hogy a gyermek ideiglenes és örök feladatát, emberi és keresztény tökélyesedését bizton elérhesse. E célból kell, hogy a vallás, a fegyelem, az oktatás és a testi egészségi ápolás közreműködjenek. Egyesülnie kell tehát a vallás-erkölcsi nevelésnek az értelmi s testivel; ezek egyike sem magában véve már a teljes nevelés, hanem ennek csak egy része. Az oktatás és az értelmi tehetségek fejlesztése magában véve még nem nevelés; ez csak egyik része ama nagy feladatnak, melyet a népiskolának teljesítenie kell. A nevelés teljes fogalmához még a szív képzése, a lelki erők nemesítése, szóval a vallás-erkölcsi oktatás és szoktatás is tartozik, hogy a nevelés teljes legyen s így az iskola céljának megfelelhessen.

E célt a községi, vagy közös iskola, mely a vallás-erkölcsi nevelést hátráltatja, a vallás-oktatást akadályozza, vagy épen lehetlenné teszi, e nagy célt — mondom — a felekezetenélküli, azaz „vallásnélküli“ iskola sehol és soha nem éri el.

A községi iskola fejlesztheti a testi erőket; nyújthat értelmi oktatást, de már ezt sem teljesen és csak igen tökéletlenül, minthogy ahhoz élő vallásos oktatás is tartozik, s azonkívül az oktatás korántsem még nevelés, hanem csak egyike azon segéd-eszközöknek, amelyek a nevelésre közreműködnek. De a vallásos-erkölcsi nevelést, mely a társadalomra nézve a legnagyobb

befolyásu, a felekezeti- azaz vallásnélküli községi iskola nem adhatja, mivel ez tökéletesen meghaladja erejét; sőt, az ily vallásos-erkölcsi nevelés a községi iskola természetével és fogalmával is ellenkezik.

Amely iskola pedig ama feladatot, melyre hivatva van, teljesíteni nem képes, azt nem lehet jó iskolának nevezni; ami pedig nem jó, az rossz. Minden községi iskola, mint oly intézmény, mely a valódi népnevelés céljának tökéletesen soha sem felelhet meg, rossz, s mint ilyen elvetendő. Az államnak és az egyes községeknek is, iskolai ügyekben, józanul csak az lehet céljuk, hogy iskoláik jók és hivatásuknak megfelelők, nem pedig, hogy erőszakkal felekezeti nélküliek legyenek. S minthogy társadalmi magas feladatának csak a vallásos, azaz, felekezeti népiskola felelhet meg igazán: azért az államnak és az egyes községeknek, saját érdekekben is, kötelességek arra törekedniök, hogy iskoláik a célnak megfelelők és jók, nem pedig, hogy vallásnélküliek, a célnak meg nem felelők és rosszak legyenek. Ez nyugtathatja meg csak a jóra való állampolgárt és a vallásos szülőt is, ha tudja, hogy szive gyermeke, élete reménye és aggkora gyámola, ama vallásban neveltetik, melynek isteni voltáról a szülő maga is meg van győződve, s hogy ama erkölcsi érzet fejlesztetik a gyermekben, mely a szülői remények teljesülésének biztosítékát nyújtja. Ezért az állam és az egyes nagyobb községek, saját érdekekben és erkölcsileg is, inkább arra köteleztetnek, hogy a jó és a célnak megfelelő felekezeti iskolákat támogassák, semmint, hogy az iskolákat elközösítvén, azokból céltévesztett intézeteket alkossanak. Különben is mindenki tudja, hogy az államnak és az egyes községeknek közpénzei bizony nem teremnek a fán, hanem csak az adózó állampolgárok zsebében; ha tehát e pénzek segélyképen is kiadatnak, ne adassanak ki a jogos érdekek megsértésével, hanem csak a józan célok előmozdítására, igazság és méltányosság szerint.

Az iskola csak akkor oldja meg helyesen feladatát, ha az ész és szív képzésére egyenlő gondja van; e kettő tesz egy egész tökéletes embert; — a nevelés, mely bármelyiket elhanyagolja, fél embert ad csak a társadalomnak, hogy romlására legyen.

Az ész és szív képzésének e kettős célja egymással a legszorosab viszonyban és összefüggésben van, egyik a másik nélkül csak szellemi korcsokat, tökéletlen egyéneket szül, kik mindanyi-

szor zavarba jönnek az élet útjain, valahányszor önerejükre hagyatnak. Párhuzamosan kell növelni az észet és a szívet, mert mihelyt valamelyik tulsúlyra emelkedik a másik felett, azonnal kész birtokosuk számára a tévedés, kivált az észnek tulmívelődése a szívnek elhanyagolásával ölü szörnyeteg, mely tudtunk nélkül gyilkolja boldogságunkat.

Nemcsak oktatni, hanem nevelni is az iskola feladata. E feladatot mindenki, aki csak némileg is érti a népiskola célját, nem abban keresi, hogy bizonyos a mindennapi életre, az állam szolgálatára és céljai előmozdítására képesítő, szükséges és hasznos ismereteket és ügyességeket oltson be a serdülő nemzedékbe; hanem hogy sokkal magasb rendeltetésénél fogva egyszersmind az embert emberré nevelje. És e tekintetben összeesik a népiskolának célja az ember rendeltetésével és végcéljával; nem csak az ember külső társadalmi életére, nemcsak értelme kifejtésére, hanem egész beléletére vonatkozik; átöleli a gyermek értelmi, érzelmi és akaratvilágát; Istennel, végrendeltetésével és kötelmeivel megismerteti őt, és ezeknek minden viszonyok közti teljesítésére oktatja, vezeti, buzdítja, képesíti. Ez a népiskola feladata.

E nagy feladatot csak azon iskola fogja kellően megoldani, mely el nem szakad a vallástól és az egyháztól, hanem a vallásos elvek szellemében és segédelmével teljesíti azt; azon népiskola, melynek működése összhangzó, egyöntetű, egy szellemű, melyben a tanítás nem gátolja a nevelést, melyben a többi tantárgyakban való oktatás nem zavarja meg a vallás erkölcsi oktatást, hanem ezzel karöltve jár, ezt támogatja s általa viszont támogattatik.

Mondják meg nekem, igen tisztelt Tanító urak! ilyen-e az Önök vezetésére bizott, ezelőtt katolikus, most pedig felekezetenküli kassai községi népiskola? Mondják meg nekem: lehet-e az úgynevezet községi iskola általában véve olyan, hogy az a népiskola ama magasztos céljának és feladatának megfeleljen? Nemde kénytelenek Önök, mint gondolkodó férfiak megvallani: miszerint a községi népiskola, épen mivel nem vallásfelekezeti, épen mivel a vallás tövéről elmetszetik, nem képes az eléje tűzött magas célt elérni, de még csak megközelíteni sem! E magas célt zavartalanul sem a kassai, sem pedig más községi népiskola nem fogja elérni soha: ezért nemcsak a kassai községi iskola rosszabb most, mint volt katolikus felekezeti korában; de egyáltalán véve minden községi iskola rosszabb,

mint a neki megfelelő s vele egyforma tanerőkkel és vezetéssel bíró vallásfelekezeti iskola.

Tudják ezt jól a többi vallásfelekezetek mindenütt — Kassán is: ezért ragaszkodnak oly szívósan iskoláikhoz; oly szentségnek tekintik a népiskolát, hogy ahhoz nyulni senkinek sem engednek. Ezért Kassán is, midőn ama néhány férfiú abban kereste dicsőségét, — persze az 1868-iki 38. t. c. segédelmével — hogy a katolikus iskolát elcscamotirozza, a finom érzékű protestánsok és az okos izraeliták segédkeztek ugyan a kath. iskola elközösítésében, de azért protestáns és zsidó iskoláikat megtartották; mivel jól tudják, hogy akié az iskola, azé a jövő; és jól tudják, hogy a vallásfelekezeti ségéből kivétköztetett, azaz, a bizonyos, meghatározott vallástól megfosztott népiskola rossz és haszontalan.

A népiskolában való nevelésnek összhangzónak és egy cél felé törekvőnek kell lenni az iskolán kívüli neveléssel. Ha valamire a világon, úgy a nevelésre illik ama ismert közmondás: „nem az iskolának, de az életnek tanulunk.“

Mi az ember magasb rendeltetése? Minő viszonyban állanak az ember képességei e rendeltetéséhez? Mily úton érzük el a legbiztosabban rendeltetésünket? Mely indokok bírják az embert arra, hogy rendeltetését szem elöl ne téveszsze?

Ki ad nekünk e nagyfontosságú kérdésekre választ?

Hogy a böleselkedési speculatio, a magára hagyatott ész, ha a legmélyebb gondolkodású is, még sem képes nekünk a főnebb idézett kérdésekre kielégítő feleletet adni, azt már Humboldt Sándornak amott főnebb előhozott idézetéből is, láthatjuk. Az észnek van bizonyos határa, a melyen túl nem mehet. A legmélyebb gondolkodás is ma ilyen, holnap amolyan eredményre jut. Négyezer év alatt az emberi szellem nem vala képes az élet ama mély rejtelseit megvilágítani s most sem képes — a tételes vallás, a kinyilatkoztatás nélkül. És jaj a nevelészetnek ha a kinyilatkoztatott vallás mezejéről letér és az ujabbkori „istennélküli“ divatos elvek alapján akarja az emberi élet rejtélyeit megoldani.

Curtmann (Lehrbuch der Erziehung und des Unterrichtes. I. rész 34. l.) mondja: „A nevelészet csak a keresztény népek között, és csak a kereszténység segélyével, emelkedett tudománynya, és csak e vallással való összeköttetésében képes maga a nevelés is emelkedni. Ezért a nevelészetnek is oly szorosan kell a vallásoktatással szövetkeznie, mint a gyakor-

lati nevelésnek a vallásos épülésen és képzésen kell alapulnia.“

Ezért a bajor képviselőház is igen helyesen hangoztatá, hogy „a népiskolának nem egyedül az oktatás, de a nevelés is feladata, s a vallás igazságait nemcsak tudni, hanem a szivben átérezni és a gyakorlati életbe is átvinni szükséges.“ S Coleridge azt mondja, hogy a népiskola feladata a serdülő emberiségnek erkölcsi és vallási kötelmeiről, földi és örök érdekéről helyes fogalmat kölesönözni, s azt egyszersmind azon helyzetbe hozni, hogy polgári kötelességeit teljesítse s a társas életben jó tulajdonokat és szokásokat, munkaszeretetet és öntiszteletet kifejtsen.“

Ezeket kétségtelenül elismerik Önök is, uraim! De ha elismerik, mondják meg nekem nyíltan: mi által vélik népiskolájokban e célt elérhetni? Az írás, olvasás, számtan, földirat, természetrajz, gymnastika által-e? Mi köze van ezeknek az ember magasb rendeltetésével? Vagy talán a bölcselmi és aesthetikai (szépészeti s illemtani) világnézet terjesztése által? Higgyék el, Uraim! arra, hogy a nép az erkölcsiség határain kívül ne csapongjon, hogy kötelességét teljesítse és jó legyen, a bölcselmi és illemtani indokok nem nyújtanak elég biztosítékot! Az úgynevezett „magas műveltséget“, melytől némelyek az erkölcsi világrendben is törvénytiszteletet és rendületlen becsületességet várnak, Önök a népiskolában a serdülő nemzedéknek adni nem képesek. S ha lehetne is a népnek a népiskolában „magas műveltséget“ szereznie, evvel még korántsem volna meg a jó erkölcs és lelkiismeretesség biztosítéka. Hiszen, Uraim! csak a legujabb idő is elég bizonyítékkal szolgált nekünk arra, hogy megtanuljuk, miszerint a magas míveltség nem menti meg az embert a gonosz hajlamoktól és az erkölcstelenségtől. Nem láttunk-e ujabb időben csak Magyarországon is sok „magas míveltségű“ gazembert, „finom míveltséggel“ váltókat hamisítani, pénzeket sikkasztani, csalni stb. stb? A műveltség még nem elegendő biztosíték arra, hogy valaki becsületes és jó is legyen. Csak a vallásos hit ama páncél, mely a kisértetek ellen biztosíthat és a jóért való küzdelemre lelkesít. Ezért a vallásos világnézet mindenkre nézve ugyan szükséges; de legszükségesebb és legfontosabb azon osztályra nézve, mely a népiskola által képeztetik, s e mély vallásos világnézet az, mely a gyermek ártatlan keblével a legjótékonyabb összhangban van. A vallásos mély meggyőződés a legbiztosabban vezeti a népet az erkölcsiség magas fokára s az élet nehéz küzdelmei között is

türelmet, Isten akaratában való megnyugvást, békét és meglegedést szül a nép szívében, mely erények hatalmasabb őrei az állami és társadalmi rendnek, mint ama félmillio szurony, melylyel Magyarország esetleg rendelkezhetik.

Ha tehát népet nevelni akarunk a valláshoz kell folyamodnunk. És a népiskolának, hogy az a népet nevelje, magának is vallással kell birnia. Ehhez nemcsak az szükséges, hogy a gyermekek a vallásos cselekedetekre és gyakorlatokra szorittassanak, hanem a jó népiskolában még a levegőnek is át kell hatva lennie a vallásosság által: mert hogy valaki a vallásos-erkölesi életre képesíttessék, annak nemcsak tanulnia, hanem szoktattatnia és gyakoroltatnia kell a vallásban.

Kérdem Önöket, uraim! ilyen-e Önök községi iskolája? Lehet-e általában a községi iskola ilyen? — Ne ringassuk magunkat haszontalan ábrándokban! — Sem a kassai, de a világ egy községi iskolája sem lehet oly értelemben vallásos, hogy az a népet valóban nevelje, s épen azért, mivel nem lehet oly értelemben vallásos, s mivel valóban nem nevelheti a népet: minden községi iskola, tehát a kassai is — rossz.

Önök azt mondják: „hiszen a törvény megengedi, sőt elrendeli a községi iskolákban is a vallásoktatást.“ — Elhiszem! de a hol a nép neveléséről szólunk, ott nem arról van szó, hogy a vallást is, pl. hetenkint két órán át, taníttassék. Ha a népiskolai fiataalságnak csak annyi vallással kellene birnia, mennyire hetenkinti két órán át taníttathatik és szoktattathatik, akkor e két óra is sok és felesleges. Nem a vallástani oktatása egymaga teszi a népiskolát népnevelő intézetté: az egész oktatásnak és szervezetnek át kell hatva lennie a vallásos és erkölesi szellemtől. Aki a fiatalságot nem akarja Istenhez vezetni“ — úgymond Curtmann — „az nem érdemes a nevelői névre.“

Hogy a gyermekek, vallásuk szellemében, erkölcsös emberekké neveltethessenek, a tanítónak magának is vallásosnak és hívőnek kell lennie. Mert amivel a tanító maga sem bir, azt növendékeinek sem adhat. Már most hogyan fogja nevelni a protestáns-, vagy mózesvallású tanító a maga katolikus vallású növendékeit? Milyen példáit fogja adni vallásosságának? Példa nélkül pedig nevelni lehetetlen!

1873-ban volt a kassai fi-iskolában: kath. 687; evang. 7; izr. 5.

1874-ik évről a jelenlegi községi iskola gyermekeinek vallások szerinti létszámáról nem tudtunk ugyan magunknak hivatalos adatokat szerezni, de csak hallomásból tudjuk, hogy most lenne ott: kath. 653; evang. 4; református 30; izraelita 57.

Megjegyezzük itt újra, hogy az evangélikusoknak van saját felekezeti iskolájuk, melybe most 222 gyermek jár, tehát ugyanott elférne még a 4 is. Az izraelitáknak is van saját felekezeti iskolájuk, melyet 112 gyermek látogat s alkalmasint a községibe járó 57 is elférne még ott. Tehát mindössze is a 30 reformált gyermek jöhetne kérdésbe. És mégis az elközsített iskolákban működik a katolikus tanítókon kívül két evangélikus és egy református tanító. Továbbá a polgári felekezetenküli iskolában van alkalmazva egy „vallásfelekezetenküli“ tanító, aki a kath. egyházból való kilépési szándokát bejelenté ugyan, de, mint mondják, egy más egyház kebelébe nem lépett. Maradjunk tehát csak az elemi osztályoknál. Jöhet idő, hogy itt izraelita is fog alkalmaztatni.

Hogyan fogják már most e különvallású tanítók a nevelés elemeit alkalmazni? Ezen elemek pedig, mint tudjuk, leginkább a vallásból meritendők. Ha saját vallásuk elemeit alkalmazzák, megsértik a velők nem egy vallásfelekezeten levő tanítványaik hitét; ha nem alkalmazzák, a nevelés ama leghatékonyabb eszköztől fosztják meg magokat, mely nélkül a nevelés lehetetlen.

Azután az iskola felekezeti, jellegét nem annyira a tanulók vallása képezi, mint a tanítóké; leginkább pedig a felekezet felügyeleti vezetése s azon rendszer, melyszerint a vallásos nevelés áthatja az iskola egész működését, határozza meg annak jellegét.

Itt sarkallik ama veszély, mely Kassán, az iskolák elközsítése által, az 17169 katolikusból álló többséget fenyegeti. Az, hogy a 4 evang. 30 reform. 53 zsidó gyermek, és három nem kath. vallású tanító miatt a 653 katolikus gyermek nem neveltethetik a katolika hitben.

Mert annak mindenki előtt szentnek és bizonyosnak kell lennie, hogy, bármit is mondanak a dologhoz nem értők: a községi iskola nem keresztény és nem is lehet keresztény iskola. Hiszen Hoffman Pál is azért indítványozta Pesten: „hogy a hit- és erkölestan ne legyen kötelező tantárgy.“ Szilady Áron pedig: „valami általános, semmi hitfelekezeti párthoz nem kötött erkölestan“ behozatalát sürgette. S Kassán is vannak olyanok, akik azt mondják, hogy nekik cafrangnélküli káté és

biblia nélküli vallásoktatás, azaz, nemkeresztény hitoktatás kell. Itt is vannak olyanok, akik ily képtelenségben hisznek, hogy a népiskolában valami, Isten tudja miféle, polgári erkölcsstan oktatása elégséges. Ámde ezek nem tudják, mit beszélnek s csak a népoktatás és nevelés körüli vastag tudatlanságukat árulják el; mert, persze! olcsó módon liberaliskodni könnyű, de nehezebb a dolgokat érteni. Erre az általános vallásra, vagy polgári erkölcsstanra később még visszatérünk.

Itt előbb röviden még azt bizonyítom be, miszerint maga a felekezetnélküli iskola magában véve is képtelenség. És ha valamelyik kath. iskola elközösítettik, az megszűnik ugyan katolikus lenni, de meg nem szűnik felekezeti lenni. A kath. felekezeti jelleg megsemmisítettik, de ehelyett az iskola más felekezeti jelleget nyer. Ugyanis: az ily közös iskolában a tanító feladata úgy tanítani, hogy tanítványai közül egy se sértessék vallásos érzületében és öntudatában. Ez pedig lehetetlenség, sőt teljes képtelenség! Mert a mióta a világ áll, sohasem létezett ember, aki magának nem képezett volna bizonyos fogalmat az Istenről és világchozi viszonyáról. Akár helyes nézete legyen, akár helytelen, ama tény mégis tagadhatatlan, hogy az emberi szellem vágyakodik önnönmagával Isten és lényé fölött tisztába jönni. Ebből következik, hogy nem létezik tanító, aki minden vallás iránt közönyös lenne és egy bizonyos vallás iránt előszeretettel nem viseltetnék, azaz: a tanító maga sohasem lehet valóban hitfelekezetnélküli.

És ha a tanító, mint ember, nem lehet felekezetnélküli, sohasem lesz képes úgy tanítani, miszerint kivált ama tárgyakban, amelyek a vallással közel összefüggésben állanak, egészen pártatlan álláspontot foglaljon el. Akármily „liberalis szellemű” legyen is, mindig bizonyos saját egyéni felfogással fog birni a dolgokról, vagyis mindig felekezeti lesz. És képtelenség is a tanítótól azt kívánni, hogy minden felekezet iránt, azaz minden vallási tanok s intézmények iránt közönyös legyen, mert ez annyit tesz, mint követelni, hogy semmi álláspontja se legyen.

A hol tehát a kath. iskola, melynek ezer számra vannak kath. tanítványai, azért közösítettik el, hogy a többi — saját iskoláikkal bíró — felekezetekhez tartozó 10—20 gyermek is az elközösített iskolába járjon, s e miatt oda több nem katolikus tanító küldetik, ez a katolikus többségre nézve mindig veszélyes; és — ha az elközösítés törvényszabta módon is történt volna meg — az ily intézkedés, a hasonlíthatlanul nagy többség iránt, sem nem méltá-

nyos, sem nem igazságos. Az ily iskola meg nem nyugtathatja a katolikus szülők lelkiismeretét. Mert vagy vallásos az ily más vallásfelekezethez tartozó tanító, vagy nem vallásos. Ha vallásos: saját meggyőződésének fog a többi vallástanok felett előnyt adni s akkor szerfelett van veszélyeztetve a katolikus többség gyermekeinek vallása. Ha pedig a tanító nem vallásos, akkor a vallástalanság, vagy legalább a vallás iránti közöny könnyen átmegy a gyermekekre s ezáltal veszélyeztetve van az állam és a társadalom érdeke, s teljesen meghiusul, az iskola főcélja, a népnevelés. Ez újra ama következtetésre vezet, hogy az ily községi iskola rossz.

Én hiszem, hogy ama nemkatolikus tanító urak, akik a kassai volt katolikus, most községi iskolában tanítói tisztet viselnek, igen jeles tanítók és kitűnő vallásos emberek; de éppen ez még inkább fokozza szememben a veszélyt, mely a katolikus gyermekek vallásos meggyőződését ez iskolában fenyegeti. Mert minél jelesebb és vallásosabb, a maga nemében, az ily más vallásfelekezetheli tanító — sőt ha az maga Luther, vagy Calvin volna is, — annál inkább kell a katolikus szülőknek félteniök gyermekeik hitét és vallását. S ez oka annak, hogy — ha már a nevelészeti szempont is el nem itélné a felekezetenküli iskolát — ez ama lelki nyugtalanság következtében, mely minden jóra való katolikus szülői szívet, a gyermekek vallásos meggyőződése miatt méltán elfoglal, határozottan rossz és kárhoztatandó.

Mert mesebeszéd az, hogy az ily más vallásfelekezetheli tanító a községi iskolában a vallással éppen nem foglalkozik. Foglalkozik biz ő a vallással is s ezt csak azok tagadhatják, akik a népneveléshez mitsem értenek. Alig van a népiskolában tantárgy, mely alkalmat nem adna, némely észrevételeket tenni, melyek a vallással viszonyban állanak. Hiszen még az elemi iskolában is kell a törvény 55. §-a értelmében „némi általános és hazai történetet“ tanítani. Már pedig hogy felelhetne meg a tanító e kötelességnek anélkül, hogy az Úr Jézusról és a reformatióról szóljon? És vajjon, hogy fog e tárgyakról hitfelekezetenkülileg szólni? Midőn ily történeti tüneményekről, személyekről, vagy tényekről beszél, a tanító feladata nemcsak a tényeket elősorolni, hanem azok összefüggését s indokait is előadni: mert enélkül lehetetlen a helyes történetelőadás. Ha csak félig nyilatkozik, akkor mindenkit megsért. Ha pedig határozottan akar nyilatkozni pl. ama viszályos eseményekről,

melyekkel nálunk a hitujítás járt: kinek adjon igazat? Ha azoknak ad igazat, akik nemcsak lényegtelen változtatást kívántak, hanem a kath. egyház alapigazságait akarták megmásítani, akkor megsérti a katolikusokat; ha azt mondja, hogy a hitujítók túlmentek a helyes határokon, szakítottak a katolikusokkal s ok nélkül okoztak annyi vérontást, akkor megsérti a protestánsokat. Hát mit mondjon? Semmit? — Akkor majd kérdezik a kis tanítványok. Mit felel? — És ha nem kérdezik? — már ez maga is annak jele, hogy az iskola rosz. Vagy pedig maguk között vitáznak majd a gyermekek: — ez aztán fogja előmozdítani a vallásos békét!!

És Jézus Krisztusról hogyan fog majd beszélni a tanító oly iskolában, melyben katolikus, protestáns és zsidó gyermek van? Ha Krisztus urunkat Istenfiának mondja, mit szólnak majd ahhoz a zsidósülők, akiknek elődjei eszerint az Istenfia megölőinek bélyegeztetnek? Ha pedig csak merő embernek mondja: megtámadja a keresztény gyermekek hitét!

És száz más ily dolog van, melyekről szoltában a tanító, akarva, nem akarva, kénytelen vallásos nézeteit nyilvánítani s vagy az egyik, vagy a másik rész hitét sérteni. Ezért a közös iskola nem áldás, hanem szerencsétlenség; nem mozditja elő a vallási békét, hanem felbontja azt s a jövőre nézve nehéz válságok csiráit rejti végzetteljes méhében.

Keresztény népnél a közös iskola nem tarthatja magát sokáig. Ezt mutatja Amerika és Németalföld, ahol a szülők a legnagyobb áldozatokkal állítanak fel felekezeti iskolákat, nehogy gyermekeiket a hitfelekezeten kívüli iskolákba küldeni kényszerüljenek. Mert a felekezeten kívüli iskolák tulajdonképen „vallás nélküli” iskolák. Ezekről így szólott Pourtalés I. Napoleon minisztere a francia törvényhozó testületben: „Hallgassuk meg” — úgymond — „mindama tiszteletre méltó polgárok szavait, akik a departementi gyűlésekben ama dolgokról nyilatkoztak, a melyek tíz év óta szemök láttára végbe mennek.

Ideje, mondják, hogy az elméletek a tényekkel szemközt elhallgassanak. Nincs, nem létezik tanítás nevelés nélkül, és nincs nevelés erkölcsstan és hit nélkül. A tanítók a pusztában tanítottak, mivel ama oktalanság követtetett el, hogy proklamáltatott, miszerint az iskolában nem kell a vallásról szólni. Onnan jött, hogy e tíz év óta a népiskolák nem mutatnak fel semmi eredményt, miután minden nevelésnél a vallást kell alapul venni. Az ifjuság most

a legkártékonyabb befolyásoknak hódol; nélkülözi az Istenség fogalmát, valamint a jog és jogtalanságét; onnan van az erkölcsök elvadulása és barbársága, onnan van az elvadult nép. Hogyha valaki a mostani tanítást, avval hasonlítja össze a minőnek lennie kellene, lehetetlen, hogy ne jajgasson ama sors fölött, amely a mostani s jövő nemzedékre várakozik.“ — Angliában is akarták némelyek a „vallás nélküli“ iskolákat behozni, de a józanul gondolkodó angolok a felekezeti iskolákat megtartották. Ez alkalommal Sir Northcote, a felekezetnélküli iskolák ellen kelvén, azt mondá: „Inkább meghalok, semmint gyermekeimet felekezetnélküli iskolákra és tanítókra bizzam.“

Poroszországban pedig 1863-ban a közoktatás minisztere iskolai rendszabályokat hirdetett ki, melyek bevezető soraiban ezt olvassuk: „Tudomásomra jött, hogy sok helyen, különösen városokban a tanítók vásár- és ünnepnapokon vagy igen rendetlenül, vagy teljesen nem jelennek meg az isteni szolgálaton, pedig a tanítók kötelezvék tanítványaikat a kereszténységnek, mint az elemi oktatás főtárgyának, ismeretében kiképezni, és mivel ugyanőket nemcsak tanítaniok, hanem keresztényileg nevelniök, következőleg a gyermekek, valamint a szülők előtt jó példával előmennieök is kell: hiszem, egy véleményen lesznek velem, miszerint föltöbb szükséges, tekintettel a tanítók által emelt panaszokra, hathatós rendszabályokhoz folyamodnom. stb.“

Tehát az egész világon, minden józanul gondolkodók által elismertetik, miszerint a népiskolában a gyermekeket nevelni és pedig vallásosan nevelni kell.

Ilyen vallásos nevelést a gyermek a felekezetnélküli népiskolában nem nyerhet, tehát az ilyen iskola — rosszabb, mint a jól vezetett felekezeti iskola.

Itt az ideje néhány rövid észrevételt tennünk a némely tudatlanok által emlegetett valami „általános vallás“-ról, melynek, szerintök, a községi iskolákban taníttatnia kellene.

Senki sem szereti magát a vallás ellenségének tartatni. A vallás legnagyobb ellenei is, ama gögös emberek, akik nem hisznek másban, mint abban, hogy ők a világ

legbölesebb és legjobb emberei, azzal ámitják önmagukat és másokat, hogy a „vallás” szót örökké nyelvökön hordják s minden alkalommal dicsekesznek „vallásukkal.” Ez onnan van, mivel oly roppant nagy a vallás hatalma az emberek felett, hogy annak ellenségei is kénytelenek, kölcsönzött tekintélyök megőrzésére, a vallást legalább — köpenyül használni!

De az üres phrázis uralma sehol sem oly undorító és veszélyes, mint épen a vallás dolgában, mivel itt az emberiség legfőbb javairól van szó, és biztosságra s világosságra a vallás kérdésében leginkább van szükségünk. És az emberek mégis talán sehol sem élnek annyira vissza a nyelvvel, hogy rejtett gondolataikat és ellenséges érzelmeiket elpalástolhassák, mint épen a vallás emlegetésénél.

Azt mondják: „Igen, vallással minden embernek kell birnia s annyiban az iskolának is vallásra van szüksége. De a vallás — nem felekezet. Van oly vallás is, mely általános emberi vallás, mely kizárja a felekezeti szűkkeblőséget; oly vallás, mely nincs kötve semmi egyházhoz, semmi külső megvalláshoz.”

Alkalmasint ilyen lesz ama vallás is, mely szemei előtt lebeghetett annak, aki az 1868-iki 38-ik t. cikk közösiési szakaszait kigondolta; ilyen „általános vallás” lebeg alkalmasint azok szemei előtt is, akik az iskolákat elköziösitik, legalább előttem is nyilatkozott már egyvalaki, hogy neki „cafrangnélküli” katekismus és emberi vallás kell, s egy kassai lapban is olvastuk már, hogy az iskolában „polgári erkölestán”-t kell tanítani. Persze! ama bizonyos valaki, aki emberi vallást akar, azt hitte, hogy valami rettenetes böcs dolgot mondott avval s szegénynek eszébe sem jutott gyanítani is, hogy ezáltal szörnyü badarságot állított: mert hiszen a vallás épen az, ami Istenhez való viszonyainkra vonatkozik s hit által az ő és törvényeinek megismerésére vezet s mint ilyen nem lehet emberi, hanem isteninek kell lennie. — A mi pedig a polgári erkölestán illeti, nem tudjuk, hogy ama kassai lap, miféle polgári erkölestán értett. Mert — úgy látszik — ily polgári erkölestán többféle is létezik. Így pl. a régi Spartában a polgári erkölestánhoz tartozott: kegyetlennek lenni a messeniek iránt; Eurotas folyóba fojtani a gyengébbeknek látszó gyermekéket, ügyesen tudni lopni stb. A pogány-római erkölestánhoz tartozott: házasságtöréseket, gyilkosságokat, öngyilkosságokat elkövetni, a bántalmakat meg nem bocsátani s az ellenségeket halálíg üldözni. Némely afrikai s ausztráliai törzseknél

a polgári erkölestanhoz tartozik: az ellenségeket megnyúzni s megenni. A közép-amerikai indianoknál pedig polgári erkölcs: az elaggott szülőket — agyonütni. Az 1789-iki francia forradalom polgárainak erkölestana parancsolta, az egy Istenben hívő és ártatlan polgárokat ezer számra — lenyakazni. Az 1870-ik évi francia kömmün, polgári erkölestana szerint — petróleummal felgyújtogatta Páris városát és gyilkolta az ártatlan embereket. És más polgári erkölestana van ama Bodnárnak, aki a kassai megyeházából megugrott, és más azoknak, akik a szédelgések által csalták a hiszékeny publikumot, közpénzeket sikkasztottak, váltókat hamisítottak stb. stb. — Nem tudom hát: miféle erkölestan értetik a polgári erkölestan alatt! S megvallom, hogy papi bornírtságomban nem is tudok magamnak más erkölestant képzelni — mint vallásos erkölestant, melynek egyes szabályait az erkölestanárok, részint ugyan az Isten által belénk oltott természeti törvényből, részint pedig az istenileg kinyilatkoztatott törvényből leszármaztatják.

Igen! de ehhez már vallás kell. Vallást pedig, annak külső megvallása és vallásos cselekmények végrehajtása nélkül képzelni sem lehet. Egy oly általános, azaz felekezeten és külső cselekedetnélküli vallás — gondolom — olyanféle vallás volna, mely sem katolikus, sem protestans, sem keresztény, sem zsidó, sem mohamedán sem pogány. — Ebből azt látjuk, hogy ez csupa tagadólagos és semmi meghatározott valóság nincs benne. De ha vallás, akkor nem lehet csupa merő tagadás, hanem, amilyen olyan, valóságnak is kell benne lennie. Már mi „valóság” is lehet egy oly általános vallásban?

Azt mondják: az ily „általános vallásba” át kell venni minden vallásból azt, ami azokban „közös” van. De mi ez a közös?! . . . . . Talán az egyes Istenben való hit? Akkor jő a pogány és azt mondja: „Én nem egyben, én száz, vagy ezer Istenben hiszek”. — Azután más kérdés következik, pl: „Mit hiszel Istenről? Élő és személyes-e az Isten? egy vagy több személyben?” Erre másként felel a keresztény másként, a zsidó, a török, a pantheista. Mindegyik megtagad valamit, úgy hogy az egészből végtére nem marad egyéb, mint az, hogy valami titkos érzetünk sugallja, miszerint van valami magasabb mifelettünk. Ezen határozatlan érzettel nemzedéket nevelni nem lehet.

Ha pedig ezen határozatlan „valami”-nél maradni nem akarunk, akkor minden ember alkot maga magának más vallást, s akkor újra nem lesz „vallás felekezet nélkül”; hanem ahány em-

ber, annyi felekezet. Akkor aztán nem lenne ugyan rendes egyház, hanem lenne ahány ház, annyi rendetlenség is. Gyönyörű állapot is volna az, ha minden néptanító maga és tanítványai számára külön „általános” vallást gyártana! Alkalmasint találkoznék oly okos gyerek is, aki ilyen kérdést is kockáztatna: „Kérem, Tanító úr! miért tartozom én azt elhinni, amit Ön mint általános vallást hirdet?” Kinek tekintélyére hivatkoznék akkor a tanító ur?

Általános vallás csak Isten által kijelentett vallás lehet s külső vallásos cselekedet nélkül vallás nem létezhetik. Mihelyt pedig valaki külsőleg megmutatja vallását, akár szóval, akár cselekedettel, már is valamely felekezet tagjának lenni vallja magát. A vallás tehát felekezet nélkül — képtelenség. Hiszen a szabadkőmives urak is, akik „az általános vallás” elvét föltalálták, nemcsak hogy felekezetekre oszlanak magok is, de bizonyos külső jelvényeket is használnak s bizonyos szertartásos cselekedeteket visznek véghez. A szabadkőmiveseknek is van hierarchiájok, vannak bizonyos szertartásaik, tanaik, törvényeik stb. Úgy hogy ők a társadalomban más társadalmat, és a létező hitfelekezetek között, egy új felekezetet alkotnak.

„Általános vallásoktatás” tehát nem létezik, mert minden oktatáshoz bizonyos meghatározott tételek szükségesek; tehát a vallásos oktatáshoz és neveléshez is szükségesek bizonyos meghatározott igazságok és vallásos cselekmények, melyek nélkül a vallásos nevelés teljesen lehetetlen.

Ha tehát a felekezeti vallásoktatás az iskolából kizáratik, az ily iskolának le kell mondania minden vallásos oktatásról és nevelésről, a hitoktatást egészen be kell szüntetnie, a vallásos nevelést egészen elvetnie, s **ezzel aztán megszűnik a népiskola népnevelő intézet lenni**, s célját végkép tévesztvén, meg nem érdemli, hogy csak egy garast is költsenek rá.

A közös népiskolák ily képtelenségekre vezetnek s végeredményökben a társadalomra s a házára nézve is hátrányosak.

Magyarországban, sok egyéb között, az iskolai ügyet is kellett rendezni. E célból alkottatott az 1868-iki 38-ik t. cikk. De a törvény úgy rendezte a népiskolát, hogy a már meglevő bajokhoz még számtalan másokat idézett elő, s ahelyett hogy a népnevelést,

minden tekintetben, elősegítette volna, azt — legjelesebb tanférfa-ink véleménye szerint is — hátráltatja.

E törvénnyel is úgy jártunk meg, mint több más, a levegőbe épített, rettenetesen liberális intézményeinkkel, melyeket első pillanatban szörnyen megbámultunk, egekig magasztaltunk, eredményeikből tengernyi áldásokat vártunk s nyakig úsztunk már a boldogságban a várt eredmények felett; — de csakhamar kezdtük belátni, hogy ez a törvény is olyan áldás, mely nem hogy elősegitené teljes biztossággal a népnevelést, azt legtöbb esetben akadályozza.

Innen van, hogy az ország minden részéről sürgetik e törvény revisióját s a legilletékesebb férfiak is azt mondják már róla, hogy rossz s nem nekünk való. Költő volta szerzője, a költőkről pedig tudjuk, hogy ritkán járnak az élet prózai, de biztos utain. E törvény szerzője szerette Svájc havasait s a Duna és Tisza között is álmodozott „Helvetia hótakart tetőin“. Pedig mi itt csak a mindennapi élet egyhangú rónáin járunk és mozgunk. És ami Svájcban jónak látszik, nem következik, hogy ez Magyarországon is jó.

Magyarországnak adott viszonyai között az 1868-iki 38-ik t. cikk nem üdvös, és nem áldásos; sőt, jelen fogalmazásában, az országra nézve határozottan káros. S én meg vagyok győződve, hogy e törvényt nemsokára módosítani fogják, mert azt módosítani is kell.

Magyarország bővelkedik abban, ami egy országnak sem válik előnyére, hanem kárára van; ami nem erősíti, hanem, a jelen európai viszonyok között, gyengíti az országot és a feloszlás esiréit hordja méhében. Magyarországnak van nemzetiségi kérdése. Magyar, német, tót, szerb, horvát, vend, oláh, orosz képezi ama jó darab mozaikot, melyet magyarbirodalomnak nevezünk. Gyűanyag van elég. Viszálkodásra, egyenetlenségre ok van elég. Hozzájárul a vallások különfélesége. Ennekelőtte is felmerültek esetek, melyek kölcsönös surlódásokra adtak alkalmat. Most pedig az 1868-iki 38-ik t. cikk, a felekezeti iskolák iránti nyilvános igazságtalanságával, a községi iskolák iránti határozott kedvezményeivel s elközösítési boldogtalan irányával, a család és felekezetek érdekeit sértő intézkedéseivel, melyeknek legnagyobb súlya az ország lakóinak $\frac{3}{6}$ -öd részét meghaladó, az ország legszegényebb felvidékén leginkább elterjedett, és az élet legnagyobb terheivel küzdő katho-

likusokat nyomja, még szaporítja a bajokat. E törvénycikk, most a honpolgárok közt a villongásokat állandósítja.

Magyarország tót nemzetisége nagyobbára szegényebb sorsu katholikusokból áll. E nemzetiséget ujabb időben csak a katholikus együvétartartozás köteléke tartotta és tartja a magyar összhaza szeretetében és integritásának határai között. E tót nemzetiség 4 millio, nagyobbára munkás, ügyes, békeszerető, becsületes emberből áll. E négy millio ember legnagyobb része, még az utóbbi időkben is rokonszenvezett a magyar elemmel és rokonszenvez most is: mert a hazafias kath. papság ápolta és ápolja bennök e hazafias érzelmeket. Talán emlékeznek önök még a Hurbánokra s némely ujabb időbeli felvidéki nevekre és eseményekre! Tudva lesz talán önök előtt az is, hogy némely nem kath. tót papok és a felvidéki nem kath. tót nép egy része nem magyar nemzeti érzelműek többé. Amiket itt elmondottam, ezek nem csupáncsak egyéni, az eseményekből meritett, észleléseim következtetései: én ilyen s hasonló észrevételeket, néhány évvel ezelőtt, egy magas állású kormányférfiu szájából is hallottam, épen a közoktatási ministeriumban.

Az 1868-iki 38-ik t. cikk, közösítési törekvéseivel, az iskolákat kath. vallási jellegüktől megfosztván s a rationalistico — kosmopolitikus közszellem ébresztését és elterjedését, a katholikusok között is, elősegítvén, károsan hat a felvidéki kath. népre. Először azért, mivel a hazafias érzelmű kath. nemzedéket a kevésbbé hazafias érzelműekkel szorosabb érintkezésbe s szellemi közösségbe hozza. Másodszor pedig azért, mivel a kath. népben is a vallásos érzelmet csökkenti és az uralkodó magyar elem ellen elkeseredést s gyűlöletet szül, s a magyar hazafias érzelmeket a népben ápoló kath. papság tekintélyét kisebbiti.

Szerencsétlen e törvény elközösítési szelleme hazánkra nézve azért is, mivel, ha szigorúan végrehajtnék, az országot pénzügyi „krach“-ba döntené. Magyarországnak, mint államnak nincs annyi pénze, hogy e törvényt végrehajthassa. Ki van számítva, hogy a népiskolák e törvény értelmében való rendbehozása, a néptanítók díjazása — hogy ezek is fáradságukhoz illően elláttassanak — nagyobb pénzösszeget igényel, mint Magyarországnak összes hadibudgetje. Nem azt akarom én itt mondani, hogy talán a hadsereg szükségesebb, mint az iskola és a tanító. Sőt inkább azt mondom: föl kell virágoztatni a népnevelést minden helyen és minden kivihető mó-

don. De ha az állam — e törvény értelmében — az iskolákat el akarja közösíteni, okvetlenül financialis bukásnak kell abból következni be. Hiszen tudvalevő dolog, hogy az 5⁰/₀-es iskolai adó nem elégséges az iskolák főtartására. Minden közös iskola az állam segélyére szorul: honnan fog a tönkre jutott Magyarország annyi pénzt teremteni, hogy a törvény szellemében elközösítendő iskolákat segélyezze? — Aztán az 5⁰/₀-es adó is szintén csak adó bizony, mely a már adókkal úgy is eléggé terhelt népet sújtja. Csak tavaly utalványozott Tréfert közoktatási miniszter Budapestnek, iskolai célokra 135000 frtot, ez évben pedig ismét 150000 frtot.

Honnan fogja venni az ország az óriási összegeket, a községi iskolák segélyezésére? Valóban! pénzügyi tekintetből sem tanácsos ezen elközösítéseket erőszakolni, és ezáltal apasztani ama forrást, mely a felekezetek, iskoláik iránti, kegyeletéből, a népnevelési célokrá oly bőven csörgedez. A kassai egyházmegyében pl. hiteles adatokból meritve, állíthatjuk, 1868 óta csak iskolai építkezésekre fordítottak a katolikusok 128000 frtot; iskolai berendezésekre pedig külön 8300 frtot, úgy, hogy ha a fönnebbi összegekhez, melyek iskolai építkezésekre fordítottak, még a nyers anyagok és a munka értékét is számítjuk, hat év alatt csak Abauj, Sáros és Zemplén megyékben a katolikusok csak rendkívüli iskolai szükségekre 200,000 frtnál többet adtak ki.

Lassan tehát az iskolák, elközösítési erőszakoskodások nélkül is, rendbe fognának jönni. Franciaországban körülbelöl 60 év előtt hoztak iskolai törvényt, s e törvény ott még most sincs teljesen életbe léptetve: mert e nagy nemzetnek, mely képes volt hadisarc fejében öt milliárdot fizetni, 60 év óta még nem volt annyi pénze, hogy a népoktatási törvényt teljesen életbe léptethette volna. A magyarországi nagy finanttehetségek pedig, akik 7 évig sem tudták az országot deficit-ek nélkül vezetni, azt hiszik, hogy a roppant kiadásokat igénylő népnevelési ügyet egyszerre lehet rendbehozni.

De más tekintetből is kivihetetlen e törvény Magyarországon. Ugyanis, miután az elközösített iskoláktól nagyobbbrészt a lelkészeknek természetszerűleg idegenkedniök kell, főképen apróbb városokban és falúhelyeken, nem lehet kellő képességgel bíró iskolaszékeket alakítani. A tapasztalás eddig is az bizonyítja: miszerint az elközösítés után, sokhelyütt, oly elemek folynak be az iskola vezetésébe, melyek e nagyfontosságú célra egészen alkalmatlanok. Ebből nem csekély kár következik magára a népoktatás ügyére.

Végre még egy rendkívül nagyfontosságú ok harcol a népiskola elközösítése és az állam kezébe való teljes kiszolgáltatása ellen. Nem csak mi katolikusok, de a legjelesebb jogtudósok és népnevelők is velünk együtt tagadják azt, hogy az államnak föltétlen joga lenne a népiskolához. A népiskola a családé és az egyházé, mert e két tényezőnek jogköréhez tartozik a gyermekeket nevelni és az állam köteles a szülőket s az egyházat e tekintetben istápolni, nem pedig azokat akár jogaiktól megfosztani, akár azokban csak korlátozni is. Mert a népiskola feladata nemcsak az oktatás, de a nevelés is: az állam pedig önállóan nevelni nem képes, hanem kénytelen ezt mindig a családnál meghagyni. Minthogy pedig a családok mindig bizonyos vallásnak hívei, melynek elvei szerint saját gyermekeiket nevelni óhajtják: ezekből az egyháznak joga is a nevelésbe kétségbe sem vonható. Az állam a népiskoláknál nem is követelhet magának felügyeleti jognál egyebet. Hanem igenis tartozik minden egyes s erkölcsi személynek jogait minden támadás ellen megvédeni, a személy, vagyon és becsület biztonságát föntartani s az alattvalók egymásközti békéjét biztosítani. Vannak bizonyos jogok, melyek már az állam keletkezése előtt léteztek s az államtól függetlenek. Így a vallás, család, gyermeknevelés, jogaival birt az ember, még mielőtt valamely állam keletkezett volna. Ezen jogaitól nem is foszthatja meg őt az állam. — Továbbá, a népiskola célja az embert mindennapi életre, nem pedig állami hivatalokra nevelni. Magasabb tanintézetekbe, akademiákba, egyetemekbe inkább van joga az államnak avatkozni, mert e tanintézetekből meríti közégeit, de ha az alsó népiskolákat magának önkényesen aláveti, a legtűrhetlenebb zsarnokságot követ el.

Aztán méltóztassanak megfontolni: mily veszély fenyegeti a társadalmat abból, ha az állam jogtalanul és egészen hatalmába keríti a népiskolát, főképen a parlamentarismus jelen korában, midőn minden inog, minden bizonytalan, mert minden a pártérdek szenvedélyeinek van alárendelve. A népnevelés a közjót érinti, tehát mindnyájunknak érdekében fekszik, s mindnyájunk kötelessége azt előmozdítani. Gondolhatók ugyan oly nyugodt és békés viszonyok az államban, melyek között a népnevelés saját természetes alapjain, az államhatalom által is támogatva, fejlődik és virágzásnak indul. De gondolhatók oly viszonyok is, melyekben valamely nyugtalan és felforgató párt hatalomra jutván, a népnevelést is letereli, egészséges természetadta, alapjairól és pártérdekében kizsákmányolja. A családok összeségének, a társadalomnak, érdekében

van fiatal nemzedéke nevelését és jövőjét nem kockáztatni. Az államhatalom kezében a népnevelés a legveszélyesebb hullámvásznak és bizonytalanságnak van kitéve: az csak akkor lehet biztos és eredménydús, ha azt a család és felekezet tartja kezében. Vegyük pl. Franciaországot. Tegnapelőtt volt legitim királyság, azután jakobinusi veres köztársaság, azután császárság. Ma rend, holnap rémuralom és petroleum. Minden hatalom saját érdekében zsákmányolja ki a népnevelést: mivé teszi azt pl. XIV. Lajos absolutismusa és mivé a kommün? Uraim! a népnevelés a társadalom jövője; ez nem a pártnak, ez az emberiségnek ügye, következésképen nem tanácsos ezt az államhatalom és a pártok ingatag érdekeinek kezébe szolgáltatni. Az államhatalom kezébe pedig szolgáltatik az ki a népiskolák elközösítése által, s csak is a felekezeti népiskolai rendszer képes a társadalmat, a zsarnokságok e legnagyobbikától, megmenteni.

Ajánlom Önöknek, méltóztassanak ezt behatóbb gondolkodásuk tárgyává tenni!

Nézzük meg már most tüzetesebben a kassai volt katolikus, jelenleg pedig községi népiskolát.

1873-ik évi jul. 5-én Szikkay Lipót, Benczur Géza, Éder Ödön, Engelmann Gyula urakból álló tanügyi bizottság jelentést tett Kassa sz. kir. város bizottságának a népiskolai ügyről, mely jelentésből itt a következőket átveszszük:

„Kétséget nem szenved, hogy 1848 előtt, és ezen év után a concordatum idejében is Kassa város elemi iskolái felekezeti és pedig katolikus jelleggel birtak annyiban, amennyiben azokban kizárólag a kath. vallástan birt rendszeresített tanítóval és amennyiben tanítóknak csak katolikus felekezetűek lettek alkalmazva. Azon jelenség, hogy egy többféle vallásfelekezethez tartozó polgárokból alakult község által fentartott iskola felekezeti jelleggel láttatott el, nem állt isoláltan Magyarországon, sőt mondhatni, hogy ez volt a szabály. A bevett vallások eszméjén nyugvó rendezése a vallási kérdéseknek önkényt teremtette meg az államvallást, és a mint az egész országot illetőleg az állam különös előnyökben részesített egy vallásfelekezetet, — épen ezt cselekedte a községekben a többségben lévő vallásfelekezet,

Az iskola főrvény behozatala után 1869. július 5-én a város közgyűlése 2564. számú határozatával a város kizárólagos tulajdonát képező összes iskoláit községieknek nyilvánította; feljogosította erre a közgyűlést nemcsak az is-

kola törvény 25. §-nak világos rendelkezése, de a mivel társadalomban immár minden vitát kizáró azon közmeggyőződés, hogy a jövő polgárai oktatásának vezérlete nem az egyházakat; hanem az államot s illetőleg első sorban ennek alantós közegét: a községet illeti, és hogy nem illő és igazságtalan, miként a különféle felekezetű egyénekből álló község közös vagyonából fenntartott iskola, ezen község egy — habár többségben lévő vallásfelekezet jellegét viselje.

A városnak fentjelzett határozata a kormány által helyeslőleg vétetvén tudomásul, az, mint a törvény rendelkezésének megfelelő factum megtámadhatlanná vált mindenki előtt, ki a törvény tiszteletéről helyes fogalmakkal bír.

Nem így azonban azon irányzattal bíró egyének előtt, kik úgy látszik, a magyar törvényen kívül még más törvényeket ismernek, melyek nézetük szerint azokon felül állanak és kik a város törvényes határozata ellen a leghevesebb agitációt fejtették ki, melynek eredménye egy számos aláírással ellátott kérvény volt, melynek benyújtói a város elemi iskolának ismét előbbi felekezeti jellegével való felruházását követelték.

Az akkori városi közgyűlés — eddig valóban megmagyarázhatlan indokokból, 1870. március 10-én tartott ülésében hozott 1029. számú határozatával tisztán a városi vagyonból fenntartott s így kétségtelenül községi iskolát és annak megalakított iskolaszékét felosztatván, a városban lakó felekezetek aránylagos segélyezését határozta el, oly bővítéssel, hogy a katolikus iskola részére az évi pénzbeli és fa járandóságból álló segélyen kívül még összes iskolai épületeit és tanszereit is ideiglenes használatul átengedte.

Ezen határozatnak köszönik lételüket a kassai katolikus elemi iskolák, melyeket ez idő szerint a város minden szükséglettel ellát ugyan, de melyekre nézve a hatóság valóban draszticus módon befolyásától megfosztatott.

Az összes tanköteles gyermekek száma	3492
kik közt fi	1919
leány	1563
Ezek közül oktatásban részesül	2352
semmi oktatásban nem részesül fiu	545
és leány	595
összesen:	1140

gyermek.

Az oktatást élvező 6—15 éves 2352 gyermekből esik:

a) felekezeti tanodákra és pedig a római kathol. tanodákra 1226,

ezekközül 130 a gymnasiumra és az apácázárda által fen-
tartott magántanintézetre;

az ágostai felekezeti iskolákra	217,
a helvét felekezeti iskolákra	28,
az izraelita felekezeti iskolákra	243.
Összesen	1714.
b) a felekezet nélküli reáltanodára	243.
c) magán intézetekre	288.
d) házi oktatásban részesül	107.
Összesen	2352.

A tanítást élvező és semmi tanításban sem részesülő gyermekek számarányának összevetéséből meggyőződhetik a tisztelt bizottság, hogy a városban létező összes tankö-
teles gyermekek egyharmada mi oktatást sem
nyer. Oly lehangoló eredménye ez a megejtett összeírás-
nak, melyre bizonyára senki elkészülve nem volt, és semmi
sem képes a hatóság eddigi bűnös mulasztásait a népne-
velés terén oly kirívóan feltüntetni, mint a fentebbi számok
kedvezőtlen aránya.

De bizonyára meg lesz győződve a tisztelt bizottság
minden egyes tagja arról is, hogy a mi oktatásban sem
részesülő 1140 gyermek a fenálló felekezeti tanintézetekben
el nem helyezhető és pedig a következő okokból:

1) mert a tankényszer foganatosítása esetére jelenleg
legjobb esetben minden gyermek csak is saját felekezeté-
nek iskolájába lenne bekényszeríthető. — Ha most figye-
lembe vesszük, hogy az oktatást nem élvező 1140 gyermek
9/10-része katolikus, ezeknek a katolikus iskolaszék által
jelenleg fentartott iskolába való kényszerítése lehetetlen, a
mennyiben egyrésről ezen iskolák a jelenlegi csekélyebb
létszamu gyermekek befogadására sem elégségesek, — és
a mennyiben másrésről a katolikus iskolákat jelenleg
mindennel a városi pénztár látván el, a gyermekek kény-
szerített kétszeres megszorítása, és a jelenleg fenálló ál-
lapot eddigi helytelen felfogás további épségben tartása
esetén, az iskola dotatioja is a város által kétszeres magas-
ságra lenne emelendő, mely eset beálltát bizonyára senki
sem óhajtja.

2) mert szemben azon körülménnyel, hogy a fogana-
tosított összeírás alkalmával 1390 szülő és illetőleg gond-
nok közül 927 követelte a községi iskola fel-
állítását, a hatóság a mai kor előhaladott fogalmai szerint
nem rendelkezhetik annyi morális hatalommal, hogy az
ezek gondviselésére bizott gyermekeket felekezeti iskolák
látogatására kényszerítse.

A fentebbiek szerint tehát a tanfelügyelői átirat első
kérdésére határozott válaszunk az: hogy a „kassai
3*

fenálló hitfelekezeti iskolák a tanköteles gyermekek számához képest ki nem elégitők.”

A jelentés azután ezeket tartalmazza: „Miután a törvény többször idézett 59. s illetőleg 67. §§. az 5000 lakosnál többet számláló községek kötelességeül teszi a felsőbb elemi tanintézet s illetőleg a polgári iskola felállítását; annál fogva a tanfelügyelői átiratban foglalt idevágó felhívás ellen észrevétel fel nem foroghat.

Osszefoglalom az eddigi előadottakat az 1868. évi 38. törvénycikk, az ennek végrehajtása iránt keletkezett miniszteri rendelet és az idézett tanfelügyelői átirat alapján van szerencsénk következő javaslatainknak a t. közgyűlés eléleendő terjesztését javaslatba hozni:

1) Mondja ki a közgyűlés határozatilag, hogy az iskolai törvénynek megfelelőleg az 1140 semmi oktatásban sem részesülő gyermek tanítására f. évi október 1-től kezdve községi iskolát állít fel, ennek következményeként pedig az egyes felekezetek részére f. évi szeptember utolsó napjáig iskolai segélyezés címén kiszolgáltatót évi összegek további kifizetését beszünteti.

Ezen javaslatunk elfogadásával nemcsak a törvény rendeleteinek lesz elég téve, de azon cél is elérhető lesz, hogy a hatóság a jelenleginél csekélyebb évi kiadással minden iskolakötelezett gyermekét kellő tanításban fog részesíttethetni.

Jelenleg ugyanis a város következő évi segélyben részesíti az egyes felekezeteket.

a) A római és görög katolikusoknak készpénz- és tűzifajárandóságban kiszolgáltatik . . . . . 20,036 frt.
az átengedett és bérelt iskolahelyiségek évi bére

csekély számításal tesz . . . . . 2000 frt.
az összes javadalmazás tehát . . . . . 22,036 frt.

Ezen összegért a katolikus felekezet összesen 723 gyermeket részesít oktatásban s így a város fizet egy gyermek tanításáért a házi pénztárból 30 frt. 50 kr.

b) az ágostai hitv. felekezet részesül 1872 frt. évi segélyben és tanítat 224 gyermeket, mihez képest a városi pénztár minden gyermek tanításához 8 frt. 40 krral járul évenként.

c) a helvét hitvallásu felekezet évi segélye . . . 980 frt. tanításban részesül, pedig ezen összegért 31 gyermek és így egy gyermekért fizet a város évenként 31 frt. 61 krt.

d) végre az izraelita felekezetet a város . . . 2100 frt. évi segélyben részesíti, melyért 325 gyermek nyer oktatást, vagy is a város fizet évenként egy gyermekért 6 frt. 50 krt.

Ezen számítást az összes hitfelekezetekre alkalmazva következő arány mutatkozik:

Segélyképen fizet a város valamennyi felekezetnek összesen . . . . . 26988 frtot,
mely összegért 1303 gyermek részesül tanításban s így kerül a városnak jelenleg minden egyes gyermek oktatása évenként 20 frt. 71 krba, oly tanintézeteknél, melyek vezérletére és adminisztrációjára a városnak mi beszólási joga sincs. Oly példanélküli állapot ez t. bizottság, hogy feleslegesnek tartunk e részben minden bővebb magyarázatot!

Ellenben a községi iskola felállítása folytán még azon esetben is, ha a jelenleg mi oktatásban sem részesülő 1140 gyermekhez a jelenleg felekezeti tanintézetet látogatók közül 900 gyermeket hozzá számítunk, a községi iskola 2000 létszámú gyermekeinek tanítása a 3. alatt ide zárt általunk elkészített költségvetés szerint, melyben a polgári iskola egy osztályának költségei is befoglaltnak . . . . . 25,466 frtba és ha a város által jelenleg birt épületek évi haszonbérét hozzáadjuk mint fentebb . . . . . 2000 frttal.

Összesen 27,466 frtba,

tehát annyiba fog kerülni saját intézeteibein, mint a városnak jelenleg 1300 gyermek tanítása oly iskolában, melyekbe a szó szoros értelmében mindenkinek van beleszólása, csak a városnak nem.

2) Mondja ki a közgyűlés határozatilag, hogy miután a középtanodai rendszer országos rendezéseig a helybeli kir. reáltanoda alzó osztályai jelenlegi szervezetükben egy polgári fitanoda felállítását nélkülözhetővé teszi, — a közgyűlés egyelőre egy polgári nőiskola feállítását határozza el, oly formán, hogy annak első osztálya folyó évi október 1-én megnyitassék, a többi osztályok fokozatosan évenként lesznek felállítandók.

3) Ezen tanodák elhelyezése a város iskolai épületeiben lesz eszközrendő, mely a katolikus felekezettől minden ennek átadott és a város tulajdonát képező felszerelvényekkel együtt a megválasztandó városi iskolaszék által lesznek átveendőek.

4) Végre indítványozzuk, hogy tűzze ki a közgyűlés mielőbbi napirendjére az iskolaszék megválasztását, melyet a törvény által kijelölt személyeken felül 24 választott tagból kérjük megalakítani.

Ezekből láthatjuk a következőket:

1-ör. Miszerint a tisztelt tanügyi bizottság a katolikus iskolák elközösítését, többi közt, azért is ajánlotta, mivel az oktatást nem élvező 1140 gyermek $\frac{3}{10}$ -ed része katolikus, és az akkor fenn-

állott katolikus iskolaszék által az iskolába nem volt kényszeríthető. Ha tehát a kath. iskola azért közösített el, hogy az oktatást nem élvező ama gyermekek is részesüljenek az oktatás jótéteményeiben, joggal azt lehet várnunk, hogy ama 1140 gyermek jelenleg csakugyan látogassa is az iskolát.

Hasonlitsuk már most össze mindenekelőtt az ama bizottsági jelentésben foglalt gyermeklétszám részleteit az elközösítés utáni iskolákba járó gyermekek létszámával.

A bizottság jelentése szerint e létszám a következő volt 1873-ban.

Összes tankötelesek száma 3492

Ezek közül oktatásban részesül 2352

Semmi oktatásban nem részesül 1140

Az oktatást élvező 6—15 éves
2352 gyermekből, a bizottság
jelentése szerint esik 1873-ban:
a kath. tanodákra (ide véve

a gymnásiumot és az apá-
cák magán intézetet) . 1226

ezekből a kath. népiskolára 1096
az ágostai felekezeti isko-
lákra 217

a helvét felekezeti isko-
lákra 28

az izraelita felekezeti isko-
lákra 243

a reáltanodára 243

magánintézetekre 288

házi oktatásban részesült . 107

2352

Az elközösítés után esik
1874-ben:

a gymnásiumra 70

a községi iskolákra 744

az ágostai felekezeti isko-
lákra 222

a helv. vallásuak a közsé-
giben vannak most . . . . .

az izraelita felekezeti is-
kolákra 112

a reáltanodára 231

magánintézetekre 314

magánoktatásban vegyünk 107

polgári iskolára 45

gépészeti iskolára 15

1860

Ezen párhuzamos összeállításból méltóztatnak látni, miszerint a községi felekezetnélküli iskolákban most sokkal kevesebb gyermek részesül az oktatás jótéteményeiben, mint részesült akkor, midőn ez iskolák katolikus felekezetiek voltak. Tehát az elközösítés által, ama állítólagos legfőbb cél, t. i. az 1140, oktatásban nem részesülő gyermek, a községi iskolába való bekényszerítése sem sikerült. Mert hiszen a párhuzamos számokból láthatják Önök, hogy magában a községi iskolában is, hova most a 653 kath. gyermekkel 4 ágostai, 30 reform. és 57 izraelita gyermek jár, mind-

össze csak 744 gyermek részesül az oktatás jótéteményében; tehát 352 gyermekkel kevesebb, mint akkor, midőn ez iskola a katolikusoké volt. E szerint tehát a gyermekek létszámára nézve is a mostani községi iskola rosszabb, mint a milyen volt katolikus felekezeti korában, s ha a tanügyi bizottsági előadás szerint 1873-ban 1140 gyermek nem részesült oktatásban, most 1874-ben nem részesül abban 1496 gyermek. Vagy ha levonjuk e számból a polgári iskolába járó 45 és a gépészetibe járó 15, összesen 60 növendéket, mégis 1432 iskolázatlan gyermek marad. Vagy ha csak a két főszámot, a: 2352-öt és 1860-at is összehasonlítjuk, 1874-ben mégis 492 növendék számmal rosszabb a népnevelés állapota, mint volt 1873-ban, midőn még katolikus iskoláink voltak.

Ezen számítás szerint a tanügyi bizottságnak költségvetési statistikája is nevezetes változást szenved. Mert ha Kassa sz. kir. vásosa 1873-ban a többször tisztelt tanügyi bizottság jelentése szerint összesen 26,988 frtot adott ki s ebből minden egyes gyermek oktatása 20 frt 71 krba került: most midőn ugyancsak e bizottság előirányzata szerint 27,466 forint költetik az iskolára, mindenesetre több adatik ki minden egyes gyermekért, mivel a létszám most csekélyebb, mint 1873-ban volt. E folyó évben pedig e költség a 34—35,000 frtnyi összeget fogja elérni.

Föltéve, hogy az általam közlött számkimutatásba — akaratlanul is — valami tévedés csúszott volna be; föltéve továbbá, hogy a 12—15 ismétlő-iskolás gyermek számát 300-ra lehetne becsülni: még ez esetben is 1874-ben kevesebb gyermek részesül az oktatás jótéteményeiben, mint a múlt 1873-ik évben.

Itt kénytelen vagyok azt is megjegyezni, miszerint — ha az általam kimutatott számok nem is volnának az utolsó egységig tökéletesen alaposak, amennyiben az ily népmozgalmi számok napról-napra változnak — a tanügyi bizottság gyermek-összeirási lajstroma sem kifogástalan. Mert e lajstromba fölvéttettek az 1857 és 1858-ik évben született gyermekek is, számszerint 500—600, kik 1873-ik évben már nem voltak tankötelesek. Továbbá e munkálatba fölvetetett alkalmasint a szivargyárhoz tartozó ama 115 falusi gyermek is, kiknek részére most a kormány a szivargyárban iskolát rendezett be.

2-or. A bizottság hivatkozik arra, miszerint összeírás alkalmával 1390 szülő s illetőleg gondnok közül 927 követelte a községi iskola felállítását. Elhiszszük! De mégis tisztelettel bátor

vagyok kérdezni: vajjon az illető összeírók megmagyarázták-e a szülőknek s gondnokoknak a kérdés horderejét, midőn azt kérdezték tőlük, hogy milyen iskolát akarnak? Megmondták-e a katolikus hitű szülőknek azt, hogy a községi iskola olyan iskola, melyben a katolikus gyermek nem fog katolikus módon neveltetni? Megmondták-e a katolikus hitű szülőknek azt, hogy a községi iskolában — nehogy az oda járó zsidó gyermek megsértessék — nem szabad keresztény módon imádkozni, nem szabad magára keresztet vetni, nem szabad abban a megváltás jelét, a keresztjelvényét megtűrni? Meg vagyok győződve, hogy, ha a kérdést kellően és világosan fölteszik vala, a 927 szülő közül sok másképen nyilatkozott volna. Mert Kassa városának katolikus népessége buzgó, vallásos és jó keresztény nép, mely, ha kellően felvilágosított volna, bizonyára felelete is más leendett. Meg vagyok győződve, miszerint csak kevés katolikus szülő van Kassán, aki szívesen beleegyezne abba, hogy gyermeke az iskolában nem katolikus módon neveltessék. A szegény nép a műszavakat, a határozatlan kérdéseket nem érti, nem tudja azt, hogy mi az a községi iskola.

Azt mondják, hogy ama hatósági hirdetményben, melyben a tanköteles gyermek összeírásának határideje közhirrre tétetett, talán tévedésből, nem vala megemlítve az, hogy a szülőket egyúttal a jövődöbeli iskola minőségéről is fogják kérdezni. Nem tudom, a dolog úgy van-e, vagy sem? — mert minden utánkeresésem dacára sem valék képes eme nyilvános fölhívási nyomtatványt kezemhez kaphatni. Ha tehát ez állításomban tévedtem volna, kérem az illetőket, akiknek ez érdekekben fekszik: méltóztassanak engemet, a kérdéses nyomtatvány előmutatása mellett tévedésem helyreigazítására fölhívni. Mert oly nagyfontosságú dologban, mint amilyen egy, 17,169 emberből álló, felekezetnek iskolájától való megfosztása, mindenesetre kötelesség lett volna, az illetők részéről, a kath. szülők figyelmét az ez irányban teendő kérdésre is előlegesen fölhívni. Ily kérdésre való felelet megfontolást igényel, váratlanul és megfontolatlanul, főkép a kevesbbé műveltek, felelni nem képesek. Említém már fönnebb, miszerint ily nagy horderejű kérdéseket, tisztán, világosan és érthetően formulázva kell tenni. Nem volna elegendő pl. csak így kérdezni: „Milyen iskolát akartok? Olyat-e, melyre ti fogtok fizetni, vagy olyat,

melyet a község fog fentartani? Mert fizetni nehéz s ily kérdés által, főkép, a szegény nép tévedésbe ejthető. E kérdést, kétségek elhárítása végett, ily módon kellene formulázni: „Oly iskolát akartok-e, melyben gyermekeitek vallástokban fognak neveltetni? Vagy olyat, mely közös lévén a többi vallásfelekezetekkel, abban sem a ti vallástokra, sem a másokéra tekintet nem lesz? Ily kérdésre határozott válasz következhetik mindenkitől. Én nem tudom, mimódon kérdeztetett meg Kassa város lakossága e nagyfontosságú ügyben: de ha az eljárásban a legkisebb tévedés is történt, a t. tanügyi bizottságnak nem volt joga a 927 család akarataira hivatkozni.

Egy fontos körülményről azonban van tudomásom. A kassai külvárosokban voltak esetek, hogy némely szülők az iskola minősége iránt nem is kérdeztettek meg. A legnagyobb rész pedig a kérdés iránt nem volt kellően tájékozva. A külvárosi családok egyrésze boszankodását fejezte ki, már csak azon szándék fölött is, hogy Kassán, mint a nép kifejezte magát „Freimaurer“-iskolát akarnak csinálni, s emiatt sokan gyermekeik összeírása ellen is tiltakoztak. Sok helyütt az összeírók a népnek azt mondták: „Ne bántsátok jó emberek, ezt mind a város fogja fizetni!“ S tény, melyet tagadni nem lehet, hogy a külvárosi lakosok között most a „vallásnélküli“ iskola ellen nagy elkeseredés uralkodik; tény, hogy családanyák a községi tanító urakat, az iskolai helyiségekben, csoportosan felkeresték és a „vallásnélküli“ iskola elleni elkeseredettségeknek nyílt kifejezést adtak; tény, miszerint a szülők keserűen panaszkodnak a felett, hogy gyermekeik az iskolában nem imádkoznak: mindezek világosan bizonyítják, miszerint a községi iskola hordereje iránt nem voltak kellően tájékozva s hogy nincs bizalmuk egy oly intézet iránt, melyben gyermekeik nem neveltetnek vallásosan. Ha tehát egyéb indokok nem is harcolnának itt a községi iskola ellen, az illető szülők, ezen intézet elleni bizalmatlansága és elkeseredése elegendő bizonyíték arra, hogy a kassai községi iskola rossz; mivel az iskolának és a családnak, a gyermek nevelésében egymást kölcsönösen támogatnia kell, hogy az üdvös eredmény biztosittassék; ez pedig a jelen esetben nem történik.

3-or. Kellő vallásoktatás nélkül nincs nevelés. A községi iskolákban pedig a hittanítás minden esetben és szükségképen elhanyagoltatik, mert már elvileg is háttérbe szorul. A t. cikk 45-ik szakasza szerint ugyanis a hit- és erkölcstan, még

a felekezeti iskolában is, ha ebbe más felekezetű gyermekek is járnak, bizonyos órákra szorítandó. Az 57-ik szakasz pedig elrendeli, hogy a községi iskolák tanítványainak hit- és erkölestani oktatásáról az illető hitfelekezetek tartoznak gondoskodni, és hogy ez oktatásnak a közös iskolai órákon kívül kell tartatnia. Ez a gyakorlatban igen sok nehézséggel jár. Mert:

a) A közös iskolai órákon kívül a hitoktatásra rendszeren oly órák jutnak, midőn a gyermekek már fáradtak, és így az oktatásnak nem képesek annyi figyelmet szentelni, amennyit e tárgy nagyságossága és szentsége igényel. Ha a vallásoktatás az alárendelt tárgyak közé degradáltatik s pl. a szépirással vagy tornával egy méltósági rangba helyeztetik, mint nevelészetű főelem — elveszti hatását.

b) Nagy községekben, minő pl. sz. kir. Kassa városa is, a rendes lelkészettel foglalkozó papok, egyéb hivatalos teendőik miatt, nem foglalkozhatnak az iskolai hitoktatással. Negyvennyolc órából kellene minden napnak állani, hogy a kassai segédlelkészek az iskolákat látogathassák. Nagyobb községekben a hitoktatással külön egyéneknek kell foglalkozniok. Tudjuk pedig, mi történt Kassán. A község, a legvilágosabb kötelezettsége ellenére, beszüntette a hitelemzői állomásokat s dacára annak, hogy a vallás- és közoktatási m. kir. miniszterium 1874-ik évi január hó 14-éről 35794. szám alatt kelt leiratában utasítja Kassa sz. kir. város közönségét: „hogy a külön kath. hitelemzők alkalmazása érdekében eddigelé fennálló viszonyt továbbra is fentartván, a kath. hitelemzésnek, az eddigi szokás szerint különben törvényszabta módon eszközölése iránt **azonnal** intézkedjék és egyúttal a községi tanítókat a hitelemzéstől mentse fel,” a városi hatóság mégis mind e mai, napig a vallás- és közoktatási m. kir. ministerium ez ügybeni utasításának eleget nem tett. Miből ama az országban, példátlan eset állott be Kassán, hogy a kath. vallásoktatás a községi iskolákban a törvény világos rendelkezése ellenére, tényleg az arra illetéktelen községi tanítók által adatik, ha adatik. S minthogy a községi tanítók között két ágostai és egy helvét vallásu tanító is van, nem tudom: vajjon ezek is meg vannak-e bizva a községi iskolaszék által, a kath. hitoktatással, vagy sem?

Mondják, hogy az ilyen hitoktatásra a kassai községi iskolákban hetenkint minden osztályban egy-egy óra volna szánva. Ezt azonban bizonyosan nem tudom. De bármint legyen is, a törvény

hetenkint két-két órát rendel s így a kassai községi iskola, e tekintetben sem felel meg sem céljának, sem a törvény rendeleteinek : tehát e tekintetben is r o s z. Végre

4-er. A tisztelt tanügyi bizottság — fönnebb közlött — jelentésében mondja : „Az akkori városi közgyűlés : — eddig valóban megmagyarázhatlan indokokból 1870. március 10-én tartott ülésében hozott 1029. számú határozatával tisztán a városi vagyonból fentartott s így kétségtelenül községi iskolát és annak megalkotott iskolaszékét felosztatván a városban lakó felekezetek aránylagos segélyezését határozta el, oly bővítéssel, hogy a katolikus iskola részére az évi pénzbeli és fa járandóságból álló segélyen kívül még összes iskolai épületeit és tanszereit is ideiglenes használatul átengedte.“

Erre megjegyzem, miszerint a tisztelt tanügyi bizottság midőn fönnbbieket írta — úgy látszik — nem volt kellően értesülve a kérdéses iskolák jogi természetéről, mert azt csak föl nem tehetjük róla, hogy szándékosan félre ismerte volna a tényeket. Lehet azonban, hogy némi kis szenvedély is gátolhatta a dolgok világos látásában, mert e szavakból : „Nem így azonban azon irányzattal bíró egyének előtt, kik úgy látszik a magyar törvényeken kívül még más törvényeket ismernek, melyek nézetük szerint azokon felül állanak és kik a város törvényes (?) határozata ellen a leghevesebb agitációt fejtettek ki stb.“ — némi elfogultságra lehetne tán következtetni.

Ezen városi iskolák jogi természetéről a tanügyi bizottság egy szóval sem teszen említést, hanem csak egyszerűen oda veti, hogy ezen katolikus iskolák : **„tisztán a városi vagyonból fentartott“** iskolák valának s hogy a város **„összes épületeit és tanszereit is átengedte a katolikusoknak.“**

Ez tévedésen alapszik. Mert ha ezen iskolák keletkezését és kifejlődését az igazság világánál és elfogulatlanul tekintjük, a t. tanügyi bizottságétól egészen más eredményre jutunk. Nézzük meg tehát itt a tényeket közelebbről.

Úgy látszik a t. tanügyi bizottságnak nincs tudomása arról, hogy Kassa sz. kir. város nagy terjedelmű fekvőségek és alapítványi pénzek jövedelmeit kezeli, melyek tulajdonképen nem a városéi, hanem a kassai sz. Erzsébet egyház javadalmazását képezik s mely birtokok közül néhai Szathmáry György, előbb pécsi püspök, később esztergomi érseknek 1508-ban tett hagyománya, jelenleg is Kassa város birtokainak majdnem legértékesebb részét teszi.

Ilyen pl. Kassán két nagy ház, (a löcsei és gondolom a mostani városház) akkori 40000, most legalább is 100000 ftnyi értékben. Ilyenek a szántói szőlők, melyek II. József császár idejében 36000 ftra becsültettek. Ilyenek voltak a tályai szőlők, melyek a város által 1778-ban 10785 fton eladattak. Úgyszintén Szántón eladatott Suranka nevű szőlő 4061 fton.. Továbbá 1529-ben ugyanesak Szathmáry György esztergomi érsek után kapott a város 9090 fton stb. A sz. Erzsébet egyház javadalmaihoz tartoznak még más birtokok is, melyeknek jövedelmeit jelenleg a város huzza. Bevallotta ezen tényt Kassa sz. kir. város hatósága 1800. évi március 3-án a helytartótanácsához intézett egyik felterjesztésében, melyben a Kassa városi ágostai és helvét hitvallású hitközségek által felsőbb helyen előterjesztett abbeli kérelmét, hogy lelkészeik és iskoláik a város pénztárából segélyeztessenek, teljesíthetlenség jelenti ki, hivatkozván már elébb, nevezetesen 1792. május 10- és augusztus 10-én 1449 és 2220 sz. a. a helytartótanácsához intézett felterjesztésére és kijelentvén, hogy: „miután a levéltári okmányok világosan bizonyítják, miszerint régibb időben sz. Erzsébet egyháza a katolikus vallás több buzgó hivei által nagyterjedelmű földbirtokokkal, házakkal, kertekkel, rétekkel, szőlőkkel, malmokkal, sőt más birtokjogokkal és sok ezerekből álló tőkepénzekkel azon célból adományoztatott meg, hogy ezeknek jövedelmeiből, az egyház és lelkész főtartására szükséges kiadások fedeztetnének s ezekre a város a későbbi intézmények által is kötelezve van, s ebből folyólag világos, miszerint a város gazdasági pénztára az elősorolt javadalmakból nagy jövedelmeket húzván, és a főnebb érintett kötelezettségek teljesítésére jogilag kötelezve lévén, a helybeli evangélikus egyházak és lelkészek a városi pénztárból mitsem követelhetnek.“ (Ezeket itt a latin szövegből magyarra fordítva közlöm.)

Még határozottabb vallomást tesz erről, Kassa sz. kir. város egy küldöttsége, mely a kassai sz. Erzsébet egyház javadalmazásának felderítése tárgyában Szabó András, első kassai püspök elnöklete alatt, tartott értekezletben részletekre is kiterjedő kimutatást nyújtott be, melyben elismeri, hogy a kassai sz. Erzsébet egyház alapítása idejétől óta, királyok és királynék által, úgy mint magán katolikusok által is gazdagon megadományoztatott; hogy Korvin Mátyás király 1466-ban a neki a város által fizettetni szokott

öt éves bizonyos adónemet a nevezett egyháznak ajándékozta; hogy ugyanezen király Perényi Jánost kötelezte, egy nevezetes pénzösszeg lefizetésére a nevezett templom javára; hogy ez egyház 1478-ban a tolcsvai és lizskai hegyeken nevezetes szőlők birtokába jutott; hogy Hom s ö j t Erzsébet szepsi, Z a k o l Margit 1525-ben ruszkai birtokát és 100 frt tőkét; 1657-ben R a d o v i t s Doróttya és M a u k s T o b i a s Kassán házat, kertet és szántóföldeket hagyományoztak a sz. Erzsébet egyháznak. S több ily kisebb-nagyobb alapítványok történtek. — Továbbá elismeri a város küldöttsége azt is, miszerint a város kezén levő kath. természetű alapítványokból, nemcsak a lelkész és segédei; nemcsak az egyházi énekkar személyzete, **hanem az elemi főtanoda összes tanári személyzete, köztök a hitelemző (Catecheta) is, és pedig oly fizetéssel, mint a többi tanítók, díjaztatnak.**

Ezek alapján Kassa sz. kir. város hatósága, mint kegyúr is, nevezte ki mindig a kath. elemi főtanoda számára a tanítókat és hitelemzőket, s a kezén levő egyházi természetű birtok használatáért a kassai kath. egyházat és hitközséget jogosan megillető vizionszolgálati egyenérték címén, gondoskodott a nevezett iskola főtartása- és tanítóinak s hitoktatóinak fizetéséről; s valamint a sz. kir. város és Cseh István kassai püspök között, Vurum József nagyváradi l. sz. püspök, mint királyi biztos, közbenjárásával 1824. évi dec. 2-án kötött coalitionalis egyezményben Kassa sz. kir. város örök időkre lekötölte magát, az ezen egyházi javak birtoklásából folyó kötelezettségek pontos teljesítésére: úgy, valahányszor a nevezett kath. iskolákhoz hitelemzőt választott, e tény jogalapjául mindig a várost illető „kegyúri jogra“ hivatkozott.

Ily jogcímen nevezte ki 1808-ban Schneider Domonkost, később Skultéty József címzetes kanonokot. A városi hatóság 1832. évi május 2-án 828. sz. alatt a kassai egyházmegyei hatósághoz intézett átiratában fölhívja ez utóbbit a képesített hitelemzők bizonyítványainak a „városi hatósághoz, mint a helybeli elemi iskolák kegyurához“ való átküldésére. 1833. évi szeptemberhó 27-én 4520. sz. alatt Árossy József mutattatik be, mint hitelemző, Kassa város hatósága által, s miután Árossy egyuttal papnöveldei lelkész is volt, a városi hatóság kinyilatkoztatja, miszerint e választásból nem formálhat magának jogot egy más papnöveldei lelkész (spiritualis) a hitelemzői hivatalra „mivel a város kegyúri jogánál fogva mindig szabadon

választ." 1834. évben áprilhó 11-én 1824. sz. a. Frankovszky Samut, mint hitelemzõt, mutatja be s ez okmányban mondja: „A város, kegyúri minőségénél fogva, melyet a városi elemi iskolák felett gyakorol, fõntartja magának a jogot üresedés esetére újra szabadon választani.” Frankovszky Sámuelnek az aranyidkai lelkészi állomásra történt áthelyezése után, 1840. június 11-én 2484. sz. a. kelt átiratában azon ohajtását fejezi ki a sz. kir. városi közönség, hogy a hittanítói állomást elnyerni ohajtó egyházférfiak „a kegyúrnál is jelentkezzenek, ezt hozván magával a kegyúri jog természetete. Ugyanazon évi június 23-án Volny János választatván meg, 2599. sz. a. kelt iratában arról értesíti Kassa sz. kir. város az egyházmegyei kormányt, hogy „az üresedésben levõ városi elemi iskolák hitelemzõi hivatalára a városhoz folyamodók közül, az általunk gyakorolt kegyúri jogunknál fogva tisztelendõ Volny János urat választottuk meg.” 1843. évi december 5-én 6370. sz. a. Hrabovszky József mutattatik be a hittanítói állomásra, ez alkalommal a megejtett választást ezen szavakkal jelenti be, magyarul, Kassa sz. kir. város közönsége: „... az evégett hozzánk folyamodók közül Hrabovszky József... mai napon tartott közgyûlésünkben, **pártfogósági jogunknál fogva** szavazattöbbséggel elválasztatván stb. És így történt 1850-ben Pauliár Károly; 1853-ban Gebler Ferenc; 1866-ban Lessko István megválasztatása s mindenütt hivatkozik Kassa sz. kir. város közönsége **kegyúri jogára**. E jogát gyakorolta, és a sz. Erzsébet egyház, és a kath. hitközség egyházi javainak élvezete fejében teljesítette a város közönsége a kath. elemi iskolák iránti, egyezményileg is biztosított kötelezettségeit. Az 1868-iki 38-ik t. cikk itt sem a jogokon, sem a kötelezettségeken nem változtathatott semmit, s mindkettõt teljes érvényben levõnek kell tekinteni.

Amiket itt fõnnebb irtam, részint az elõtttem fekvõ eredeti, részint az eredeti okmányok hiteles másolataiból merittem. Ezekbõl tehát méltóztatik átlátni: miszerint a t. tanügyi bizottság nem volt kellõen értesítve a tényálladékról, midõn jelentésében azt irta, hogy a városi kath. iskolák „tisztán a városi vagyonból fentartott” iskolák valának; sem pedig akkor, midõn állítá, hogy „mindenkinek, csak a városnak nincs beleszólása.”

Nekem nem lehetvén feladatom itt jogokról vitatkoznom,

amiket eddig előhoztam és még előhozandó vagyok, csak mint tényeket hozom elő. Ilyen a következő is.

Kassa sz. kir. városban 1778-ik évben hozatott szóba egy rendes elemi főtanoda felállítása. Ezen iskola az akkorig is fenállott kath. elemi iskolából fejlődött ki, s valamint az elemi iskola kath. hitfelekezeti jellegű volt, úgy kellett szükségképen a főelemi iskolának is kath. hitfelekezeti jelleggel birnia, különben is 1778-ban más mint hitfelekezeti iskola nem ismertetett. A szervezendő főelemi iskola számára Kassa város alkalmas helyiséggel nem rendelkezett, s pénzügyi viszonyai akkor is ziláltak lévén, felsőbb helyre folyamodott, miszerint főelemi iskolai helyiségül a felosztott Jezsuitarend kassai kollegiumának hátsó, a jelenlegi kovács-utcára tekintő része átengedtések. Kassa város ezen kérelmének hely adatván, a mondott kollegiumi épületrész elemi iskolai használatra a helyiségek kormányilag helybenhagyott terv szerinti átalakításának, s az épületrész jövőbeni fentartásának kötelezettsége mellett Kassa sz. kir. város használatába bocsáttatott.

Ebből tehát újra azt méltóztatnak látni, miszerint a t. tanügyi bizottság akkor sem volt helyesen értesülve, midőn jelentésében azt irta, hogy „a város összes épületeit és tanszereit is átengedte a katholikusoknak“, — mert ezen épületek nem Kassa sz. kir. városéi, hanem a kath. tanulmányi alap tulajdona, mely csakis kath. iskolai célokra bocsájtatott a város használatába.

Igy tehát Kassa sz. kir. város a kath. elemi iskolákat nem tisztán a községi vagyonból tartotta fen, hanem a sz. Erzsébet egyház s így közvetve a kassai kath. hitközség gazdag javadalmainak jövedelmeiből is; úgy szinte a mostani községi iskolák sincsenek a város épületében, hanem a kath. tanulmányi alap tulajdonában elhelyezve. Ezt jó lesz tudniok a t. községi tanító uraknak, valamint a város 17169 katholikusainak is.

Ha ezen általam előhozott kétségbevonhatlan tények dacára, ama néhány férfit, a katholikus iskolát elközösítette s a 17169 kath. városi lakos gyermekeinek a kath. hitben való neveltetését megakadályozta, arról ők feleljenek Isten és saját lelkiismeretök előtt. Én azt akarom hinni, miszerint Önök közül azok, akik katholikusok és a kath. nép nevelésére hivatvák, egy sem működött közre, sem közvetve, sem közvetlenül arra, hogy itt jogsérelem

történjék s az elemi iskolák fő feladata — a vállásos népnevelés, mely a „vallásnélküli“ községi iskolákban elérhetetlen — meg-hiusittassék.

Én folyóiratomban, a „Katholikus Világ“-ban, katolikus és államfentartó elveket védek lelkiismeretem és meggyőződéseim szerint s nem támadok meg személyeket, legkevésbé pedig rágal-mazok, vagy bántok valakit, s ha valamit állítok, azt bebizonyi-tani is mindig kész vagyok. A rágalmakat ama sajtónak engedem át, melynek vezérferfiái hazugság- és rágalmazásnál úgy sem tud-nak egyebet. Jönni fog idő, és alkalmasint nincs is már messze, midőn sokan kijózanodnak bizonyos ábrándokból, megismerendik a valót és bizonyos szemfényvesztő elveket kellő érték szerint fognak tudni becsülni. Én kinyilatkoztatom itt újra, hogy az igaz-ságot, lelkiismeretem sugallata szerint, véglehelletemig fogom vé-delmezni, ha emiatt ama bizonyos sajtó melyet itt bővebben ka-rakterizálni nem akarok, ellenem zúdulna is. Ezen sajtónak elveit gyűlölöm, szitkozódásait nevetem, és rám szórt piszkait — szer-zőkhöz visszautasítom.

Önöknek pedig t. községi tanító urak! a legszívélyesebb kö-szönetemet nyilvánítom amiatt, hogy hozzám intézett kérdésekkel alkalmat adtak nekem Kassa sz. kir. város tisztelt polgárainak be-cses figyelmét kedves gyermekeik nevelési viszonyaira fölhevni. Legyenek meggyőződve, miszerint kevés ember van széles e ha-zában, aki a jóra való tanító iránt, oly tisztelettel viseltetnék, mint én!

És most egy alázatos kérésem van még Kassa sz. kir. város katolikus polgáraihoz.

Az előadottak alapján minden katolikus szülő meggyőződhe-tik arról, miszerint Kassán az iskolák elközösítése miatt, a kath. gyermekek a katholika vallásban való neveltetése veszélyeztetve van s hogy törvényes módokról kell gondoskodni e baj elhárítására.

Az 1868-iki 38. t. cikk feljogosítja a községet, az 5% iskolai adó bejtására. Kassán is megtörténhetik, hogy ezen 5%-es iskolai adó behozatik s — mint halljuk — behozatala elvben már ki is volna mondva. Ha ezen hír valósul, akkor ez az anomalia bekö-vetkezik, hogy Kassa sz. kir. város 17169 katolikus fizetni fogja az 5% iskolai adót és gyermekeinek még sem lesz kath. iskolája.

A gyermekek kath. neveltetése érdekében ezennel nyilvánosan kérem Kassa sz. kir. város rkath. plebánusát Ngos és fdő Szabad Ferenc apát-kanonok és plebánus urat, mint akinek kötelességkö-réhez ezen ügy egyedül tartozik: miszerint a kassai lelkes katho-likus férfiakból mielőbb egyértekezletet összehívni méltóztatassék, hogy ez, a kassai lelkész kedő s többi papsággal együtt, az itteni kath. gyermekek vallásos nevelése biztosítását illetőleg, valami törvényes módokról tanácskozzék.

Egyébiránt mély tisztelettel vagyok alázatos szolgálók

Répászky József,

tanár és a „Kath. Világ“ szerkesztője.

S a j t ó h i b á k.

A 12-ik lapon felülről 2-ik sorban helvét. v. iskolák vannak említve. Ez sajtóhiba, mert ily iskolák most itt nem léteznek.

A 18-ik lapon felülről 8-ik sorban: elescamotirozza helyett olvasni kell: elközsítse.

